

Zelfstandig werken

Een zoektocht naar de juiste mix!

Janneke Maas

jannekemaas21@hotmail.com

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Master Special Educational Needs

Leerroute: Remedial teacher

Studentnummer: 2022562

Begeleiding: Petra Kerstens, 2011/2012

Onderzoeksperiode: september 2011 t/m mei 2012

¹ Circuitmodel OBS J.P. Waale, meander scholengemeenschap

Inhoudsopgave

Samenvatting	Blz. 4
Inleiding	Blz. 7
Het onderzoek	Blz. 8
Relevantie van het onderzoek voor mezelf, de praktijk en theorie	Blz. 9
1. Aanleiding en probleemstelling	Blz. 10
1.1 Aanleiding	Blz. 10
1.2 Huidige situatie	Blz. 10
1.3 Gewenste situatie	Blz. 11
1.4 Relevant onderzoek	Blz. 12
1.5 Onderzoeksvraag	Blz. 14
2. Theoretisch kader	Blz. 15
2.1 Zelfstandig werken	Blz. 15
2.2 Adaptief werken	Blz. 18
2.3 Inclusie	Blz. 20
3. Onderzoeksmethodologie	Blz. 21
3.1 Type onderzoek en doel	Blz. 21
3.2 Deelvragen	Blz. 22
3.3 Validiteit, betrouwbaarheid, triangulatie en ethiek	Blz. 25
4. Data - analyse en resultaten	Blz. 26
5. Conclusie	Blz. 38
5.1 Deelvragen	Blz. 38
5.2 Onderzoeksvraag	Blz. 41
5.3 Aanbevelingen	Blz. 42
6. Evaluatie onderzoek	Blz. 44

7. Nawoord	Blz. 48
8. Literatuurlijst	Blz. 49
9. Bijlagen	Blz. 51

Samenvatting

Ik presenteer U het verslag van het praktijkgerichtonderzoek met als doel het optimaliseren van mijn curriculum 'zelfstandig werken'.

Als leerkracht is het prettig als leerlingen een tijdje zelfstandig bezig kunnen zijn zodat je handen vrij hebt om hulp te bieden daar waar nodig is. Tijdens het zelfstandig werken in mijn combinatiegroep zat ik met regelmaat met mijn handen in het haar. Leerlingen vroegen om begeleiding, maar kwam daar onvoldoende aan toe.

De opleiding Master-SEN², studierichting RT³, vraagt om een open en reflectieve houding ten aanzien van het onderwijs en de begeleiding van leerlingen.

Het gevoel dat ik leerlingen tekort deed heeft gezorgd voor actie. De wens om tijdens het zelfstandig werken efficiënter te werken en tegemoet te komen aan ondersteunings- en onderwijsbehoeften was groot. Hierdoor ontstond de vraag:

“Hoe kan ik, in de rol van leerkracht en begeleider, het zelfstandig werken in mijn combinatiegroep 4/5 zo inrichten dat efficiënt (benutten van de effectieve leertijd) en adaptief werken mogelijk wordt?”

De literatuurstudie gaf inzicht in: kenmerken van zelfstandig werken, voorwaarden voor zelfstandig werken, klassenmanagement, geschikte onderwijsleervormen, doelstellingen, niveaus van zelfstandig werken en het ontwikkelen van leerstijlen.

De strategie van het onderzoek is vertaald in vier deelvragen binnen een veld- en actieonderzoek. Dit om op zoek te gaan naar de juiste mix voor leerlingen en mijzelf.

Bij collegae startte de zoektocht naar goede en typerende praktijkvoorbeelden. Hun expertise is gebruikt om mijn klassenmanagement te versterken ten aanzien van regels en procedures en het benutten van effectieve leertijd.

De mening van leerlingen gaf een schat aan informatie over hun wensen en behoeften. Verschillende vormen van zelfstandig werken hebben mijn denk- en kijkkader doen verruimen.

² Special Educational Needs

³ Remedial Teacher

Uitvinden, experimenteren en evalueren is dankzij literatuuronderzoek, 'critical friends' en het bezoek aan een Duitse basisschool mogelijk geworden. Dit heeft geresulteerd in drie vormen van zelfstandig werken:

- Een adaptief taakaanbod voor alle leerlingen dankzij het BHV-model: basisstof, herhalingsstof en verrijkingsstof.
- Een adaptief aanbod voor groep vier door het werken in de werkwinkel.
- Een adaptief aanbod voor groep vijf in zelfstandig leren.

Ik spreek de wens uit dat dit onderzoeksverslag de lezer inspireert om zelf te onderzoeken, ontdekken en experimenteren. Het is misschien reuzenspannend om routines te doorbreken en aan de slag te gaan met het 'onbekende', maar het biedt een rijker handelingsrepertoire en momenten van bezinning.

Niet bang zijn voor reuzensprongen.

Een kloof overbrug je niet met twee kleine stapjes.

David Lloyd George (1863-1945)

Inleiding

Onderwijs! Wat een geweldige sector. Iedere dag ga ik weer met ontzettend veel zin en boordevol enthousiasme naar mijn werkplek. Wat is er nu mooier dan leerlingen die me dagelijks een spiegel voorhouden, dat ik een kans krijg mezelf te leren kennen en me te mogen ontwikkelen?

Mijn naam is Janneke Maas. Ik ben werkzaam op een reguliere basisschool in de kop van Noord- Limburg waar ik mijn rol als leerkracht vervul in een combinatiegroep. In deze combinatiegroep zitten leerlingen uit zowel groep vier als groep vijf. Naast mijn werk als leerkracht ondersteun ik de zorgcoördinator door afname van didactisch onderzoek bij leerlingen binnen mijn onderwijsinstelling. Ik ben continue op zoek naar aanknopingspunten in het leerproces van leerlingen om hen optimaal te begeleiden en een helpende hand te bieden daar waar nodig.

Ik denk met alle plezier mee over kwaliteitsverbetering van het onderwijs en schroom niet daarbij mijn leerkrachthandelen onder de loep te nemen.

Sinds vier jaar ben ik leerkracht. In de eerste jaren als juf van de kleuters, de jongste kinderen op school. De laatste periode bij de kleuters was een bijzondere en waardevolle periode. Een leerling met downsyndroom in mijn groep...."Wat een uitdaging!" Dat was mijn eerste reactie toen ik het hoorde. "En nu...?" volgde snel daarna. Anderhalf jaar lang heb ik genoten van deze groep. Ook heb ik geworsteld met mijzelf en de groep. Ik heb leerlingen geleerd om respectvol en ondersteunend te reageren op elkaar. Daarnaast heb ik ook na mogen denken over geschikte voorzieningen en middelen om mijn onderwijs te optimaliseren.

De worsteling zat hem met name in mijn gevoel dat ik zelf moest ontdekken wat goed was voor alle leerlingen in mijn groep. Dat mijn omgeving me niet altijd kon ondersteunen was niet makkelijk.

De opleiding Master SEN is gericht op het tegemoet komen aan speciale onderwijsbehoeften van leerlingen. Om me hierin te specialiseren maakte ik de stap deze opleiding te volgen.

Inmiddels ben ik juf van leerlingen uit de middenbouw in de leeftijd van zeven tot tien jaar. Voor alle leerlingen geldt dat ze op school zitten om zich te ontwikkelen, ieder

binnen zijn of haar mogelijkheden. Ze verwerven vaardigheden om kennis uit te breiden en te participeren in een groep.

Mijn persoonlijke mening is dat zelfstandig leren leren voor de ontwikkeling van leerlingen van belang is. Ik wil hen vaardig maken in de zoektocht naar informatie, hoe deze te hanteren en hoe deze toe te passen in alledaagse situaties.

Iedere leerling is uniek en heeft zijn of haar specifieke ondersteunings- en onderwijsbehoeften om zich te ontplooien en zelfstandiger te worden. Wat hebben deze leerlingen dan van mij nodig? Wat kan ik hen bieden? Hoe kan ik rechtdoen aan diversiteit en tegelijkertijd onderwijs organiseren voor iedereen?

Het onderzoek

Mijn onderzoek gaat over zelfstandig werken van leerlingen. Ik voer dit onderzoek grotendeels uit in mijn combinatiegroep. Om een beeld te krijgen van het zelfstandig werken op school verdiep ik me ook in de praktijk van collegae van de groepen drie, vier, vijf en zes.

De keuze voor het onderzoek naar zelfstandig werken komt voort uit mijn overtuiging dat 'zelfstandig leren leren' van belang is. Op dit moment heerst ontevredenheid bij mijzelf en bij de leerlingen. Ik houd onvoldoende tijd over om leerlingen op een prettige manier te begeleiden en sluit onvoldoende aan bij hun ontwikkelingsniveau. Dat merk ik aan toenemende frustratie bij zwakkere leerlingen doordat zij, door onvoldoende taakbegrip en te weinig hulp mijnerzijds, hun taken niet afkrijgen.

Voor de sterkere leerlingen, die de taken als te eenvoudig en niet interessant ervaren, geldt dat mijn rol vooral gericht is op het corrigeren van hun gedrag en werkhouding omdat de motivatie afneemt. Ik ben voor iedereen op zoek naar de juiste mix.

Ik hoop een vorm van zelfstandig werken te realiseren in mijn groep die leerlingen aanspreekt. Binnen dit zelfstandig werken heb ik de wens om tegemoet te komen aan datgene wat leerlingen nodig hebben om tot leren te komen. Ik houd rekening met onderwijsbehoeften van leerlingen. Zo bied ik hen de kans om een eigen manier van zelfstandig leren te ontwikkelen. Daarbinnen past ook een taakaanpak om doelen te bereiken. Dat ieder dit op zijn/haar niveau doet, spreekt wat mij betreft voor zich.

Relevantie van het onderzoek voor mezelf, de praktijk en theorie

Zelfstandig werken is actueel binnen het onderwijs. Al enige jaren wordt erover gesproken en gediscussieerd. Door de jaren heen zijn er verschillende vormen van zelfstandig werken waarneembaar. Ik tracht er één te zoeken die geschikt is voor mij, de leerlingen uit mijn groep en eventueel ook voor mijn onderwijsinstelling. Door een diversiteit aan leerlingen in groepen, acht ik het onderzoekswaardig op zoek te gaan naar een passende vorm van zelfstandig werken.

Theoretische inzichten en praktische kennis en ervaring van collegae en leerlingen geven mij inzicht in mijn praktijk. Wat gaat goed? Wat doe ik al? Wat kan ik aanpassen en verbeteren? Op deze manier ben ik in staat te zoeken naar een vorm van zelfstandig werken en mijn handelen daarbij aan te sluiten. Naar verwachting vind ik deze voor het einde van het schooljaar 2011/2012 en presenteer ik mijn bevindingen aan het MT⁴ en teamleden om er mogelijk samen van te profiteren.

⁴ Managementteam

1. Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk staan de aanleiding van het onderzoek, de huidige en de gewenste situatie centraal. Daarna verwijst ik naar reeds uitgevoerd onderzoek met hetzelfde thema om tot slot mijn onderzoeksvraag te formuleren.

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor het uitvoeren van mijn onderzoek gericht op zelfstandig werken is tweeledig. Ik sta open voor kwaliteitsverbetering van het onderwijs dat voor mij begint op micro- niveau in mijn combinatiegroep én ik ben op zoek naar een vorm van zelfstandig werken, die geschikt is voor mij en mijn groep leerlingen.

De vraag die me bezighoudt is: hoe ga ik zelfstandig werken invullen voor mijn groep leerlingen en welke taken zijn geschikt voor de leerlingen?

Wanneer ik overtuigd ben van een geschikte manier van werken stel ik graag alle collegae op de hoogte van mijn bevindingen. Het kan wellicht ook collegae die niet meewerken aan het onderzoek bruikbare inzichten bieden. Op deze wijze presenteer ik mijn onderzoek op meso-niveau, binnen mijn onderwijspraktijk,

1.2 Huidige situatie

Iedere maandagochtend krijgen de leerlingen uit mijn groep een taakbrief waaraan zij gedurende een week werken op momenten dat zelfstandig werken gepland staat op het dagrooster.

De leerlingen uit groep vier krijgen allemaal dezelfde taakbrief met taken op het gebied van lezen, taal, spelling en rekenen. Het gaat vaak om verwerkingsopdrachten van leerstof die eerder aangeboden is.

De leerlingen uit groep vijf krijgen allemaal dezelfde taakbrief echter daar staan naast de reeds genoemde vakken bij groep vier, ook vakken als: aardrijkskunde, natuurkunde en geschiedenis (oriëntatie op jezelf en de wereld, ook wel OJW genoemd) op de taakbrief.

De taken op de taakbrief die verplicht uitgevoerd moeten worden zijn voorzien van de letter 'V' (Ook wel V-taken). Naast V-taken, staan er ook keuzetaken (K- taken) genoteerd. Deze K- taken maken de leerlingen wanneer ze klaar zijn met alle V-

taken. De K- taken zijn veelal werkbladen behorende bij de verschillende vakken en ook kleurplaten, doolhoven en spelletjes uit de kieskast.

De leerlingen plannen op maandagochtend het werk voor de hele week. Groep vier kent vier momenten van zelfstandig werken gedurende 45 minuten. Groep vijf kent vijf van deze momenten.

De leerlingen geven een taak een kleur die correspondeert met een dag in de week (bijvoorbeeld: maandag = geel). Zij bepalen zelf de volgorde waarin zij hun taken volbrengen. De leerlingen kennen deze kleurenstructuur vanuit de kleutergroepen en dat werkt prettig.

Tijdens het zelfstandig werken krijg ik veel vragen van leerlingen over de inhoud van taken. Daarnaast zijn enkele leerlingen snel klaar, waar anderen de taakbrief nooit af zullen krijgen. De snelle en sterke leerlingen hebben veel tijd voor keuzetaken, maar ervaren deze als “te eenvoudig”. De minder snelle en minder sterke leerlingen geven aan dat zij het niet leuk vinden dat zij niet toekomen aan K- taken. Zij zien deze als beloning na hard werken. Ik vind het moeilijk om te gaan met frustratie en demotivatie van leerlingen. Dat kan ik niet negeren. Ik gun het iedereen ontspannen en met een goed gevoel aan taken te werken. Ik probeer dan ook zoveel mogelijk te helpen tijdens looprondes of laat leerlingen samenwerken om taken af te ronden echter blijf ik een onbevredigend gevoel houden.

1.3 Gewenste situatie

In de schoolgids van mijn onderwijsinstelling staat een citaat dat mij aanspreekt:

“Opvoeding is vooral ontplooiing en stimulering van kinderen. Een uitdagende, maar veilige omgeving is belangrijk voor de groei”.

(Bron blijft wegens privacy achterwege)

Wat ik wil realiseren is een groep waar:

- leerlingen leren zelfstandig werken op eigen niveau (adaptief werken betekent o.a. dat het onderwijs wordt aangepast aan het ontwikkelingsniveau van leerlingen. Zie hiervoor mijn beschrijving in hoofdstuk 2: Theoretisch kader);
- leerlingen verantwoordelijk zijn voor hun eigen leerproces, door hen de mogelijkheid tot eigen inbreng te bieden;

- aandacht wordt besteed aan een brede vorming. Een divers aanbod in verschillende vakken op de taakbrief en niet alleen middels verwerkingsopdrachten;
- aandacht is voor leerproblemen en mogelijkheden van leerlingen (dat kan bijvoorbeeld door het geven van preteaching. Dat wil zeggen dat ik lesstof voorafgaand aan een klassikale les bespreek met leerlingen die dat nodig hebben. Daarnaast wil ik tijd vrij maken voor het begeleiden van groepjes of individuele leerlingen);
- de leertijd effectief benut wordt door leerkracht en leerlingen.

Ik ben op zoek een werkvorm die ik in de praktijk kan brengen, rekening houdend met bovenstaande punten. Wanneer ik deze werkwijze gevonden heb, ben ik tevreden. De conclusie van het onderzoek deel ik graag met collegae binnen mijn onderwijsinstelling. Zij kunnen mogelijk profiteren van de onderzoeksresultaten en zo kan ik bijdrage leveren aan kwaliteitsverbetering ten aanzien van zelfstandig werken binnen de school.

1.4 Relevant onderzoek

Door eerder onderzoek zijn gegevens bekend over kenmerken van zelfstandig werken, voorwaarden om te komen tot zelfstandig werken en het belang van een goed klassenmanagement. De Crom (2010) beschrijft deze kenmerken en voorwaarden. Bevindingen zijn ondergaand samengevat.

- Kenmerken van zelfstandig werken:

Leerlingen werken en spelen zonder directe begeleiding en proberen problemen in eerste instantie zelf of met hulp van groepsgenoten op te lossen. Leerlingen kunnen omgaan met uitgestelde aandacht, zodat de leerkracht in staat is elders hulp te bieden. Leerlingen werken aan verschillende opdrachten op niveau. De opdrachten worden verdeeld over een langere periode.

- Voorwaarden om te komen tot zelfstandig werken:

Taken zijn passend bij het ontwikkelingsniveau van leerlingen. Als dat het geval is kunnen leerlingen zich competent voelen bij de uitvoering van taken.

Leerlingen leren omgaan met uitgestelde aandacht en hen leren op welke wijze, aan wie en wanneer ze hulp kunnen vragen. Werkafspraken dienen helder te zijn, benodigde materialen toegankelijk en een rustige werksfeer is belangrijk.

Maters & Fransen (1995) stellen dat de taak van een leerkracht bestaat uit verschillende vaardigheden.

- Klassenmanagement:

De taak van de leerkracht omvat organisatorische, didactische en pedagogische vaardigheden die naar mijn mening te maken hebben met het bovenstaande: efficiënt omgaan met tijd en ruimte en het realiseren van een goed pedagogisch klimaat.

‘Een zoektocht naar de juiste mix’, zo is de ondertitel van mijn meesterstuk, betekent voor mij te onderzoeken wat werkt voor mij en mijn leerlingen. Dat zelfstandig werken effectief onderwijs oplevert geeft Wolthuis (2007) aan in zijn artikel. Hij verwijst hiervoor naar bewezen effecten van elf onderwijskenmerken die volgens van der Ploeg (2007, p.11) als ‘evidence based’ gelden:

- ☐ Een mix van onderwijsleervormen
- ☐ Een heldere uitleg en instructie (weinig en korte instructies leveren weinig rendement op)
- ☐ Geregelde feedback en toetsing
- ☐ Voldoende focus en tijd
- ☐ Voldoende duidelijkheid en structuur
- ☐ Stap voor stap leren
- ☐ Leren leren (ook wel metacognitie genoemd)
- ☐ Met elkaar leren
- ☐ Adaptief onderwijs (rekening houden met de verschillen tussen leerlingen)
- ☐ Huiswerk serieus nemen
- ☐ Betrokkenheid van ouders

Ik kan me bijzonder goed vinden in deze onderwijskenmerken. Ik wil er zoveel mogelijk rekening mee houden. Leertijd wil ik effectief benutten. Dat is een doel van

mijn onderzoek. Daarnaast is het doel een passend aanbod te realiseren voor alle leerlingen. Met deze informatie heb ik mijn onderzoeksvraag helder kunnen formuleren.

1. 5 Onderzoeksvraag

“Hoe kan ik, in de rol van leerkracht en begeleider, het zelfstandig werken in mijn combinatiegroep 4/5 zo organiseren dat efficiënt (benutten van de effectieve leertijd) en adaptief werken mogelijk wordt?”

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt duidelijk welke domeinen ik bestudeerd heb en welke bronnen zijn geraadpleegd. Het betreft een beschouwing van literatuur waarin ik verheldering van het begrippenkader realiseer in relatie met 'zelfstandig en adaptief werken'. Daarnaast maak ik de koppeling van inclusief onderwijs naar mijn onderzoek.

2.1 Domein: Zelfstandig werken

Achtereenvolgens komen aan bod: definities, doelstellingen en niveaus van zelfstandig werken. Ten slotte wordt aandacht geschonken aan leerstijlen.

Definities

Maters & Fransen (1995) beweren dat zelfstandig werken inhoudt dat leerlingen gedurende enige tijd, zonder hulp van de leerkracht, kunnen werken. Bongaards & Sas (2005) voegen daaraan toe dat leerlingen een bepaalde tijd taakgericht⁵ kunnen zijn. Eijkeren (2008) definieert het als een proces naar zelfstandigheid waarin voorname vaardigheden aangeleerd worden en dat je daar niet vroeg genoeg mee kunt beginnen. Ze geeft aan dat leerlingen steeds minder afhankelijk worden en daardoor zelfwaardering (zelfrespect en zelfvertrouwen) ervaren.

Doelstellingen

Er bestaat een diversiteit aan vertalingen van doelstellingen voor leerling en leerkracht. De kadertekst vind ik passend:

“De belangrijkste doelstelling van zelfstandig werken is: het zodanig beïnvloeden van de klassen- en schoolorganisatie dat door leerlingen zelfstandig kan worden gewerkt. Door het invoeren van zelfstandig werken zijn de leerlingen niet steeds afhankelijk van de leraar. Hij hoeft niet steeds overal bij te zijn. De leerling hoeft niet meer voor elk wissel naar de leerkracht te stappen. Het kind heeft geleerd problemen en probleempjes eerst zelf op te lossen of de oplossing op te schorten. Op deze wijze komt er voor de leerkracht tijd vrij die deze voor intensieve begeleiding hard nodig heeft. In het verlengde hiervan opent zelfstandig werken ook de weg naar meer differentiatie”.

Koks Gesto, 2006, p.7

⁵ Men is gericht op het vervullen van een taak .

Mijn denkkader is verruimd door de formulering van didactische doelstellingen. De pedagogische en sociale doelstelling zijn voor mij een logisch gevolg.

Didactische doelstelling

Meijer (2006) pretendeert dat zelfstandig werken 'een leerschool' is om leerlingen te leren plannen, keuzes te laten maken en doelen te stellen. Het gaat volgens hem om de totale ontwikkeling: ontwikkelen van een eigen leerstijl, onderzoeksvaardigheden verwerven, hebben van verantwoordelijkheidsgevoel, presenteren van 'werkstukken' en presenteren van zichzelf. In mijn groep bied ik leerlingen onvoldoende kans een leerstijl te ontwikkelen en onderzoeksvaardigheden te verwerven. Van presenteren van producten is weinig sprake.

Pedagogische doelstelling

KoksGesto (2006) noemt dat leerlingen zich ontwikkelen door het nemen van verantwoordelijkheid voor werk en leren en dat basale vaardigheden uitgediept worden bij het nemen van beslissingen en maken van keuzes. De kans is groot dat leerlingen hun mogelijkheden goed in leren schatten. Wanneer ze ergens tegenaan lopen, zullen zij daarvoor oplossingen moeten bedenken.

Sociale doelstelling

Janssen, ten Dam & Hout Wolters (2002) brengen ter sprake dat het gaat om het op gang brengen van een actief proces om kennis te construeren. Volgens hen krijgt kennis betekenis in interactie met anderen. Sociale en communicatieve vaardigheden zijn: iets aan elkaar kunnen vertellen en delen met elkaar, luisteren, feedback geven, hiermee om kunnen gaan en ten slotte empathie tonen.

Niveau van zelfstandig werken

In de gewenste situatie (hoofdstuk 1.2) staat o.a. dat ik leerlingen mogelijkheden wil bieden tot eigen inbreng en wil zorgen voor een taakaanbod met niet alleen verwerkingsopdrachten. Tijdens het literatuuronderzoek ontdekte ik dat zelfstandig werken gerealiseerd kan worden op vier niveaus. Meijer (2006) beschrijft deze als volgt in zijn artikel:

- zelfstandig verwerken: de leerkracht bepaalt wat er gedaan wordt. Er wordt uitleg gegeven en vervolgens maken leerlingen gesloten opdrachten of werk uit de methode.
- zelfstandig werken: de leerkracht bepaalt het doel. Het betreft gesloten opdrachten die over een langere periode afgemaakt mogen worden. Vrijheid krijgen leerlingen door het bepalen van de volgorde waarin werk gemaakt wordt. Aandacht voor het product is groter dan voor het proces.
- zelfstandig leren: het doel staat grotendeels vast en tegelijkertijd krijgen leerlingen meer keuzemogelijkheden. De leerling bepaalt zelf de manier waarop het doel bereikt wordt en hoeveel hij/zij daarvoor moet oefenen. Instructies hoeven niet persé gevolgd te worden. Deze manier is gericht op begrijpen van leerstof en niet op afmaken van werk. Leerling en leerkracht spreken af hoe de leerstof eigen gemaakt wordt. Het gaat ook om het uitvoeren van open opdrachten.
- zelfverantwoordelijk leren: de leerling bepaalt het doel dat past binnen het onderwijsaanbod en gaat aan de slag met leervragen, bepaalt welke activiteiten nodig zijn, hoe lang eraan gewerkt wordt en hoe het gepresenteerd wordt. Het gaat om open opdrachten die klaar zijn wanneer het doel bereikt is.

Leerlingen in mijn groep hebben geen inspraak in taken. Ik wil verantwoordelijkheid overdragen naar leerlingen, ben op zoek ben naar de grenzen van autonomie en vind het belangrijk dat leerlingen een eigen leerstijl mogen ontwikkelen. Dit laatste is een 'didactische doelstelling. Interessant vind ik de leerstijlen van Vermunt (1992). Dit model, figuur 1, biedt handvatten om leren te optimaliseren.

Leerstijl Onderdelen	<i>Reproductiegerichte leerstijl</i>	<i>Betekenisgerichte leerstijl</i>	<i>Toepassingsgerichte leerstijl</i>	<i>Ongerichte leerstijl</i>
Leervaardigheden	Onthouden en uit elkaar halen	Relaties leggen en hier kritisch naar kijken	Concreet toe kunnen passen in een nieuwe situatie	Weinig verwerking
Regelen van je leren	Externe sturing	Interne sturing	Intern en extern sturing	Stuurloos
Voorkeur leermotivatie	Gericht op diploma of certificaat	Gericht op persoonlijke interesse	Gericht op het aanleren van het beroep.	Niet duidelijk gericht op iets
Leeropvatting	Leerstof opnemen, onthouden en kunnen navertellen	Leerstof kunnen opbouwen. Steeds meer leren	Leerstof gebruiken in toekomstig beroep	Stimulans door anderen staat centraal

Figuur 1 Vermunt (1992)

Taken in mijn taakbrieven zijn veelal reproducerend van aard. Ik ben van mening dat leren niet alleen gericht is op het reproduceren van kennis, maar vraagt om andere vaardigheden en kennis van leerlingen. Ik bied onvoldoende taken waarbij andere leerstijlen aangesproken worden. Het leggen van verbanden, integreren van leerstof en kunnen toepassen vind ik belangrijk. Vermunt (1992) geeft aan dat leerlingen die reproductiegericht leren, slecht zelfstandig kunnen leren en dat zij veel sturing nodig hebben.

Zelfstandig werken is veelomvattend. Eijkeren (2005) meldt dat een goede voorbereiding, aansluiting van werk bij het niveau van leerlingen, heldere regels en procedures betreft materiaal, samenwerken, gedrag en opruimen en ook het evalueren van het proces met leerlingen van belang is om zelfstandig werken te begeleiden en stimuleren.

2.2 Domein: Adaptief werken

Castelijns & Bemelen(1998) berichten dat adaptief onderwijs een visie is waarin omgaan met verschillen tussen leerlingen belangrijk is. Hier ontbreekt het mij aan in mijn aanbod bij zelfstandig werken. Zoals ook bij het domein zelfstandig werken, is de kadertekst voor mij van belang:

*“Bij het verzorgen van adaptief onderwijs moet een leraar voortdurend complexe problemen op de juiste waarde schatten. De leraar moet vervolgens in staat zijn naar oplossingen te zoeken...
...Adaptief onderwijs is het doelbewust afstemmen van een onderwijsleersituatie op verschillen tussen leerlingen in één en dezelfde groep. Uitgangspunt vormen de specifieke pedagogische en didactische behoefte van de leerling, dus geen standaardaanbod.
Adaptief onderwijs is geen eenmalige interventie, maar een cyclisch proces.....”*

Meulenkamp, 2004, p.7

Onderwijskundig gezien, zo geven Munnik & Vreugdenhil (2001) te kennen, wordt rekening houden met niveauverschillen ‘differentiëren’ genoemd. Zij geven aan dat het aanbod tijdens lessen en verwerking afgestemd kan worden met behulp van het BHV- model. Dit staat voor het aanbod in Basisstof aan alle leerlingen, Herhalingstof aan leerlingen die dat nodig hebben en Verrijkingstof aan leerlingen die uitdagingnodig hebben.

Voor adaptief werken noemen Dijkstra & Munnik (2007) vier regiegebieden:

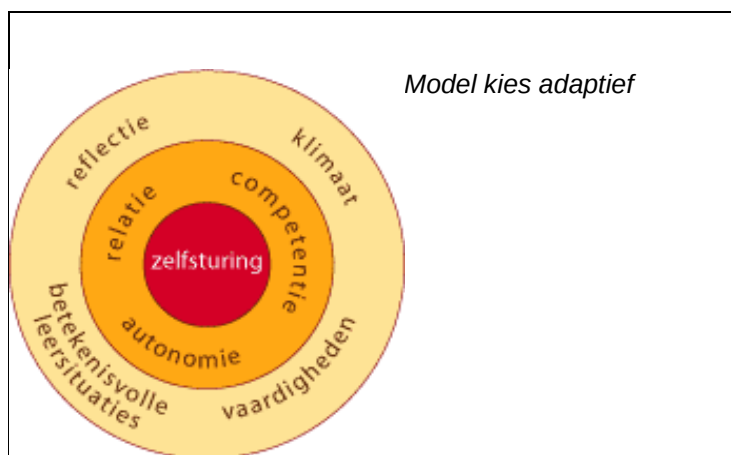
- Organiseren van een veilig en uitdagend leerklimaat waar leerlingen mede-eigenaar zijn.
- Leerlingen kansen bieden om vaardigheden te ontwikkelen om op eigen benen te staan.
- Betekenisvolle situaties creëren waar leerlingen zelf vorm en inhoud kunnen geven aan leren.
- Een reflectieve houding leren ontwikkelen.

Mijn wens is dat leerlingen zelfsturing ontwikkelen door tegemoet te komen aan de basisbehoeften 'competentie, autonomie en relatie' van Stevens (1997). In figuur 2 presenteer ik het model 'kies adaptief'.

Competentie- door leerlingen voor vol aan te zien. Zij voelen zich capabel voor taken, kunnen prestaties leveren, krijgen waardering voor het werk en leren in betekenisvolle situaties (hoe en wat ga ik leren?).

Autonomie- ruimte krijgen. Zelf beslissingen en keuzes maken en dragen van verantwoordelijkheid voor initiatieven en activiteiten.

Relatie- welkom zijn. Leerlingen hebben invloed op de manier waarop er met ze wordt omgegaan.

Figuur 2 VCO Cypressenhof (jaartal onbekend)

2.3 Inclusie

Ik ben ontwerper van mijn onderwijs dat ik passend maak voor mijn leerlingen. Dat is mijn drijfveer en mijn zoektocht: successen tegenover (faal)angsten, motivatie en gretigheid te leren ten opzichte van demotivatie en weerstand en niet te vergeten leerlingen met veel mogelijkheden ten opzichte van leerlingen met een beperkte intelligentie of beperking op ander gebied.

Er zijn volgens Otter & Lakerveld (2009) tal van definities van inclusie, maar allemaal met een gemeenschappelijke deler: het behartigen van gelijkwaardigheid en volwaardige rechten van ieder kind in het onderwijs.

Stichting inclusief onderwijs geeft aan dat inclusief onderwijs tegemoet komt aan de diversiteit van behoeften van leerlingen, met of zonder beperkingen en hen leerervaringen te bieden die zowel de cognitieve, de creatieve als de sociale ontwikkeling van leerlingen bewust bevordert.

In de Salamanca verklaring van Unesco (1994) staat onder andere dat ieder kind unieke eigenschappen, interesses, mogelijkheden en behoeften heeft en dat onderwijsprogramma's die worden ingevoerd rekening moeten houden met deze eigenschappen en leerbehoeften.

In mijn onderzoek ga ik op zoek naar een vorm van zelfstandig werken waaraan alle leerlingen in mijn groep deelnemen ervan uitgaand dat zij verschillend zijn. Ik erken diversiteit in mijn groep en wil er rekening mee houden. Dat vergroot de kans dat ik passende antwoorden kan vinden. Zo hoop ik het 'zelfstandig werken' te optimaliseren naar een verantwoord onderwijsaanbod aan mijn leerlingen. Belangrijk vind ik dat mijn leerlingen het gevoel hebben mee te kunnen *denken, doen, willen en zijn* (zie voorblad). In de toekomst hoop ik trots gebruik te kunnen maken van mijn leerervaringen in een meer en meer inclusieve vorm van onderwijs, zodat iedereen naar bestvermogen kan deelnemen. Ik wil dus ook ondersteuning kunnen bieden aan mensen met een handicap of functiebeperking, omdat ik diversiteit heb leren zien als meerwaarde. Ik denk graag mee over mogelijkheden.

In hoofdstuk drie laat ik door mijn onderzoeksvraag en deelvragen zien hoe ik denk dit onderwijsaanbod te bereiken.

3. Onderzoeksmethodologie

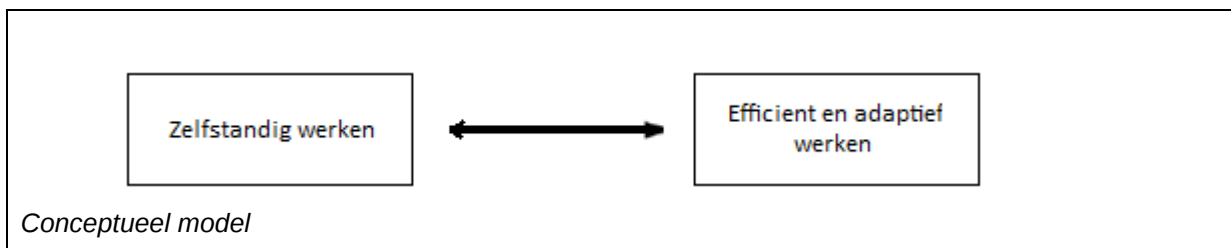
In dit hoofdstuk is de opbouw van het onderzoek zichtbaar: de onderzoeksvraag, het type onderzoek, het doel en de deelvragen. In paragraaf 3.3 gaat aandacht uit naar validiteit, betrouwbaarheid, triangulatie en ethiek.

Onderzoeksvraag

“Hoe kan ik, in de rol van leerkracht en begeleider, het zelfstandig werken in mijn combinatiegroep 4/5 zo organiseren dat efficiënt (benutten van de effectieve leertijd) en adaptief werken mogelijk wordt?”

3.1 Type onderzoek en doel

Door actieonderzoek wens ik de praktijksituatie betreft ‘zelfstandig werken’ te verbeteren. Het onderzoek is gericht op hoe het zelfstandig werken zodanig in te richten dat efficiënt en adaptief werken mogelijk wordt. Zie figuur 3: conceptueel model.

Figuur 3

Volgens Hoekstra & Bakkenes (2004) en Ruiters & Simons (2005) is experimenteren door eigen aansturing een manier om te ontwikkelen en het handelen te verbeteren. Het systematisch onderzoeken van de praktijksituatie bestaat uit vijf elementen: een handelingsvraag, onderzoeker en onderzochte hetzelfde, vertalen naar specifieke context, gebaseerd op gefundeerd inzicht en verbeteren van eigen handelen (Kallenberg, 2007, p. 95).

Ik kies in mijn praktijk voor routines, maar onderzoek mogelijkheden van nieuwe of onbekende strategieën. Belangrijk is aandacht te besteden aan het proces van vraag naar oplossing. Dit alles is verwerkt in de deelvragen.

3.2 Deelvragen

1. Hoe wordt in de midden- en bovenbouw van mijn praktijk, de groepen 3, 4, 5 en 6 zelfstandig gewerkt, gelet op: klassenmanagement, taakaanbod en niveau van zelfstandig werken?
2. Hoe ervaren leerlingen uit mijn groep 4/5 het zelfstandig werken met de taakbrief?
3. Hoe kan ik een adaptief aanbod in zelfstandig werken ontwikkelen en plannen en wat is daarvoor nodig?
4. Hoe ervaren leerlingen en ik aanpassingen op het gebied van zelfstandig werken?

Per deelvraag verantwoord en motiveer ik de: onderzoeksvorm, gebruikte methode(n), middelen en instrumenten en geef ik aan hoe ik data verzamel, analyseer en vastleg.

Deel vraag 1:

Hoe wordt in de midden- en bovenbouw van mijn praktijk, de groepen 3, 4, 5 en 6 zelfstandig gewerkt, gelet op: klassenmanagement, taakaanbod en niveau van zelfstandig werken?

Het zelfstandig werken van deze groepen wordt in kaart gebracht met behulp van twee methodieken: een vragenlijst voor leerkrachten en klassenbezoeken.

De vragenlijst wordt gebruikt omdat ik in staat ben vragen eenduidig te stellen en weet wat ik wil achterhalen. Het bezoeken van groepen van collegae gebeurt om gebruik te maken van hun expertise.

Kallenberg (2007) adviseert de vragenlijst te voorzien van een informatieve notitie om leerkrachten een beeld te geven van het onderzoek (bijlage 1). Antwoorden op open vragen verwerk ik in een kwalitatieve analyse, gesloten vragen in een kwantitatieve analyse waarbij overeenkomstige antwoorden geturfd worden. Waarborgen van anonimiteit gebeurt in beide gevallen. Na het analyseren vindt een selectie van drie groepen plaats waar observaties worden uitgevoerd. De werkwijze van leerkracht en leerlingen breng ik in kaart met onderzoeksvragen en verwachtingen in een kijkwijzer

(bijlage 3). Deze fungeert als hulpmiddel bij observaties en draagt zorg voor het onderzoeken van een afgebakend gebied. Kallenberg (2007) geeft aan datgene vast te stellen dat je wilt weten en op zoek te gaan naar goede en typerende voorbeelden. Het doel is te achterhalen hoe het zelfstandig werken gerealiseerd wordt en welke voorwaarden geschapt worden voor een prettig werkklimaat. Bij het analyseren van de klassenbezoeken ga ik op zoek naar overeenkomstige manieren van werken en turf deze. Goede en typerende voorbeelden vragen om kwalitatieve verwerking.

Deelvraag 2:

Hoe ervaren leerlingen uit mijn groep 4/5 het zelfstandig werken met de taakbrief?

Een belangrijke onderzoeksgroep betreft de groep leerlingen omdat het mij niet duidelijk is of mijn beleving van zelfstandig werken overeenkomt met die van hen. Kallenberg (2007) geeft aan dat aandacht voor de diagnose en evaluatie van het praktijkprobleem van belang is. Ervaringen, meningen, wensen en behoeften van leerlingen breng ik in kaart door het stellen van dichotome⁶, schaal- en meerkeuzevragen in een vragenlijst (bijlage 5). Verwerking van gegevens vindt plaats in staafgrafieken en turftabellen. Hierin komt aan bod: het al dan niet aansluiten van het taakaanbod, mijn begeleiding en samenwerking. Tot slot wensen over het wel of niet veranderen van zelfstandig werken. Toelichting wordt gevraagd door enkele open vragen. Deze zorgen mogelijk voor diepgang en worden kwalitatief verwerkt. Via mailing vraag ik ouders om toestemming hun kinderen te bevragen.

Deelvraag 3:

Hoe kan ik een adaptief aanbod in zelfstandig werken ontwikkelen en plannen en wat is daarvoor nodig?

Om de beginsituatie van de groep vaststellen gaat aandacht uit naar het ontwikkelingsniveau en de onderwijsbehoeften van leerlingen in een groepsoverzicht. Met toetsresultaten uit het LOVS⁷ ontstaan per jaargroep drie niveaugroepen: sterke, gemiddelde en matig tot zwakke leerlingen. Onderwijsbehoeften formuleer ik op basis van ervaring met leerlingen en toets deze met resultaten uit de vragenlijsten

⁶ Ja/Nee vragen, Wel/Niet vragen, Pro/Contra- vragen

⁷ Leerling- en Onderwijs- Volg- Systeem

aan leerlingen (deelvraag 2). Vanwege privacy zijn namen van leerlingen niet zichtbaar. Het groepsoverzicht is bruikbaar voor het plannen van een aanbod in basisstof aan alle leerlingen, herhalingsstof voor de matig tot zwakke leerlingen en verrijkingsstof voor sterke leerlingen (BHV- model).

Het niveau van zelfstandig werken dat verwacht wordt van leerlingen wordt bepaald in een documentenanalyse van acht aangeboden taakbrieven. Gaat het om: zelfstandig verwerken, zelfstandig werken, zelfstandig leren of zelfverantwoordelijk leren? In een turftabel staan deze gegevens om vast te stellen met welk niveau van zelfstandig werken ik kan experimenteren.

Informatie verwerven over vormen van zelfstandig werken door bronnenonderzoek:

- Gebruik maken van de expertise van collegae en critical friends (Fontys)
- Het bezoeken van een basisschool in Duitsland
- Literatuuronderzoek

Vanwege privacy van personen en de basisschool is er geen openheid in naamgeving.

Bruikbare suggesties voor de groep en voor mij, verwerkt in een opsomming, maken het mogelijk een plan te schrijven. Met de beginsituatie en antwoorden op deelvragen komt het plan met 'doelen, acties en effecten' tot stand.

Deelvraag 4:

Hoe ervaren leerlingen en ik aanpassingen op het gebied van zelfstandig werken?

De laatste fase van het actieonderzoek gaat om evalueren. Kelchtermans (2003) pleit voor documenteren en kritisch analyseren. Hiervoor acht ik de inzet van twee instrumenten van belang: het bijhouden van een logboek en werken met feedbackformulieren.

In logboekverslagen (bijlage 10) registreer ik de omgang met verbeteracties van leerlingen en mijzelf. Gesprekken, anekdotes, adviezen en producten van leerlingen zijn daar onderdeel van. Reflectie vindt plaats middels het 'reflection-in-action'-principe, dat uit drie stappen bestaat: wat is er gebeurd? Wat wil ik veranderen? Kan ik een concreet voornemen formuleren dat voldoet aan het SMART- model⁸?

⁸ Model om doelen: Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdsgebonden te formuleren.

Na een periode van drie weken vindt een tussenevaluatie plaats waarin leerlingen feedbackformulieren invullen die gaan over veranderingen en hun beleving daarbij. Overeenkomsten in antwoorden van leerlingen vragen om kwantitatieve verwerking in een staafgrafiek. Opmerkingen die om kwalitatieve verwerking vragen staan onder de grafiek.

3.3 Betrouwbaarheid, validiteit, triangulatie en ethiek

Drie belangrijke spelregels voor onderzoek zijn volgens Burton & Bartlett (2005): realiseer een betrouwbaar en valide onderzoek en benader dit vanuit verschillende invalshoeken, ook triangulatie genoemd. Daarnaast heeft ethisch handelen volgens Boerman (2008) een belangrijke rol bij het uitvoeren van onderzoek.

Nadelig aan vragenlijsten om menselijk gedrag in kaart te brengen is dat onderzoeksgegevens bij een nieuwe afname kunnen variëren. Om betrouwbaarheid te vergroten worden klassen bezocht waarbij hetzelfde gemeten wordt om een stabiel onderzoeksresultaat te verkrijgen. Uitwerking van beide vragenlijsten is opgenomen in bijlagen om transparantie te realiseren.

Het LOVS en de documentenanalyse geven dezelfde onderzoeksresultaten weer als het onderzoek op dezelfde wijze herhaald wordt. Dat geldt niet voor het benoemen van onderwijsbehoeften. In het kader daarvan is gekozen om te verifiëren bij leerlingen. Om validiteit te verhogen wordt triangulatie toegepast. Verschillende groepen respondenten werken mee aan het onderzoek: leerkrachten, leerlingen, een andere basisschool en critical friends. Verschillende onderzoeksinstrumenten worden naast elkaar ingezet: vragenlijsten, observaties, een documentenanalyse, bronnenonderzoek, het bijhouden van een logboek en feedbackformulieren.

Ethisch handelen gaat om waarden en normen in het onderzoek scherp voor ogen houden. Voorafgaand aan het onderzoek is toestemming van mijn werkgever belangrijk. Tijdens het onderzoek ook aan ouders voor het bevragen van minderjarigen. Het informeren van doelgroepen krijgt een belangrijke plaats. Het doel is helder voor hen. Tijdens het onderzoek is besproken met critical friends een steeds terugkomende aangelegenheid. Van hen ontvang ik feedback transparant en zorgvuldig te blijven. Bij de verwerking van gegevens waarborg ik anonimiteit van personen en scholen en zorg ik in de bijlagen voor een volledige verwerking ervan. Alle onderzoeksresultaten maken onderdeel uit van het verslag waardoor het onderzoek navolgbaar en volledig is.

4. Presentatie resultaten en data-analyse

Per deelvraag is de presentatie van resultaten zichtbaar. Waar mogelijk zijn resultaten in verband gebracht met elkaar. Een verwijzing naar bijlagen vindt plaats voor de complete uitwerking of toelichting van onderzoeksinstrumenten en gegevens.

Deelvraag1:

Alle zeven respondenten vulden de vragenlijst in (bijlage 1). In drie groepen vonden observaties plaats m.b.v. de kijkwijzer (bijlage 3). De selectie van deze groepen is gemaakt op basis van de cursief gedrukte resultaten in de analyse. Dit alles is geresulteerd in gegevens over: klassenmanagement, taakaanbod en niveau van zelfstandig werken. Voor de complete uitwerking van gegevens verwijs ik naar bijlage 2 en 4.

Vragenlijst leerkrachten

Klassenmanagement

Planning taken

- In de twee groepen drie kiezen en maken leerlingen taken. Achteraf markeren zij afgeronde taken. Er is geen beperking van het aantal taken per dag.
- In groep vier plant de leerkracht de volgorde van taken die leerlingen maken.
- In groep vijf plannen leerlingen de volgorde van twee verplichte taken per dag voor de hele week. Keuzetaken worden bij één leerkracht wel gepland, bij de andere niet.
- In groep zes plannen leerlingen als in groep vijf. Ze plannen keuzetaken niet.

Samenwerken

- In alle groepen werken leerlingen samen.
- Vier leerkrachten verdelen werktijd in blokken: stil werken en werken met overleg.

Middelen en materialen

- In groep drie en vier werken leerlingen met een kubus. Een rood vlak betekent: je mag mij niet storen. Een groen vlak betekent: ik kan hulp bieden. Het vraagteken betekent: ik heb een vraag aan de leerkracht.

- In alle groepen wordt een verkeerslicht gebruikt. Zes leerkrachten zetten het stoplicht in bij werken in stilte. Eén leerkracht zet het stoplicht in als deze niet gestoord wil worden, maar onderling wel overlegd mag worden.

Hulp bieden

- Alle leerkrachten bieden sterke en zwakke leerlingen hulp door het geven van pre- en reteaching en door het maken van loopprondes.
- In groep drie geeft de leerkracht *opstartinstructies* en zet extra instructiemomenten op de taakbrief van leerlingen.
- In groep vijf werkt de leerkracht met een *weekschema* voor het bieden van hulp.
- In groep zes zet de leerkracht remediërende computerprogramma's in om leerlingen hulp te bieden.

Taakaanbod

- In alle groepen staan op de taakbrief verwerkingsopdrachten en opdrachten die geen of weinig instructie behoeven.
- In alle groepen worden taken, of delen daarvan, weggestreept door onderlinge tempoverschillen, niveauverschillen of omdat er met de met de leerkracht gewerkt wordt.
- Zes leerkrachten schrijven er taken bij voor snelle/sterke leerlingen.
- Vijf leerkrachten bieden leerlingen keuzetaken als ze klaar zijn met verplichte taken.
- Twee leerkrachten bieden leerlingen na verplichte taken *uitbreidingstaken* en daarna keuzetaken en *twee sterke leerlingen strepen drie verplichte taken weg en kiezen hiervoor in de plaats uitdagende opdrachten*.
- Eén onderbouwleerkracht biedt een *gedifferentieerd leesaanbod*.
- Eén middenbouwleerkracht biedt twee leerlingen een *gedifferentieerd rekenaanbod*.

Niveau van zelfstandig werken

In alle groepen bestaat het niveau van zelfstandig werken uit zelfstandig verwerken en zelfstandig werken. In groep zes *werken meerbegaafde leerlingen aan uitdagende zelfstandig leeropdrachten*.

Klassenbezoek in groep 3, 5 en 6

Typerende voorbeelden bij het zelfstandig werken van collegae zijn ondergaand opgenomen.

Klassenmanagement

- Een leerkracht van de onderbouw geeft opstartinstructies aan leerlingen die moeite hebben met bepaalde taken.
- Een leerkracht van de middenbouw werkt met een weekschema voor hulp.

Voorbeeld weekschema:

Maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag
Begrijpend lezen <i>Leerling A</i>	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen
Lezen	Lezen	Lezen	Lezen <i>Leerling D</i>	Lezen
Rekenen	Rekenen <i>Leerling B</i>	Rekenen	Rekenen	Rekenen
Spelling	Spelling	Spelling <i>Leerling C</i>	Spelling	Spelling
Taal	Taal	Taal	Taal	Taal
Extra	Extra	Extra	Extra	Extra

- Een leerkracht van de bovenbouw projecteert zijn/haar verwachtingen van leerlingen op het digibord:

Voorbeeld verwachtingen in schema:

Wat wil ik zien? 	Wat wil ik horen?
Je maakt twee V- taken Je mag één U- taak maken Werken aan K- taken Coachen Vragenkaartjes bij vragen	Tot 10.00u niets Daarna liniaalstem bij het coachen

Taakaanbod

- De leerkracht van groep drie verdeelt leerlingen bij lezen in drie niveaugroepen en taken zijn passend bij het leesniveau.
- In groep vijf krijgen twee leerlingen rekentaken van respectievelijk een hogere en lagere jaargroep.

Niveau van zelfstandig werken

- In groep zes kiezen een aantal leerlingen plustaken gericht op zelfstandig leren uit de orthotheek.

Deelvraag 2:

Bij de diagnose en evaluatie van zelfstandig werken gaat het om meningen, wensen en behoeften van leerlingen m.b.t. het: taakaanbod, ervaren van hulp, samenwerken en al dan niet veranderen van de huidige manier van werken.

Voor het aflezen van grafieken geldt dat eenheden op de verticale waardeas staan voor één leerling. Groep vijf bestaat uit tien leerlingen en groep vier uit dertien leerlingen. Dat verklaart het maximum van dertien in de grafieken. De horizontale categorie-as heeft steeds een andere invulling die toegelicht wordt boven de grafiek.

Vragenlijst aan leerlingen (bijlage 5)

Voor de complete uitwerking van gegevens verwijs ik naar bijlage 6.

Taakaanbod

In procenten is de beleving bij verplichte- en keuzetaken van de totale groep, bestaand uit 23 leerlingen, weergegeven en wordt onderscheid gemaakt in: heel leuk/leuk, gewoon, niet zo leuk/ vervelend.

- Beleving V- taken

Bijna 20 % van alle leerlingen vindt V-taken heel leuk of leuk.

Bijna 60 % van alle leerlingen vindt V-taken gewoon.

Bijna 20 % van alle leerlingen vindt V-taken niet zo leuk of vervelend.

- Beleving K- taken

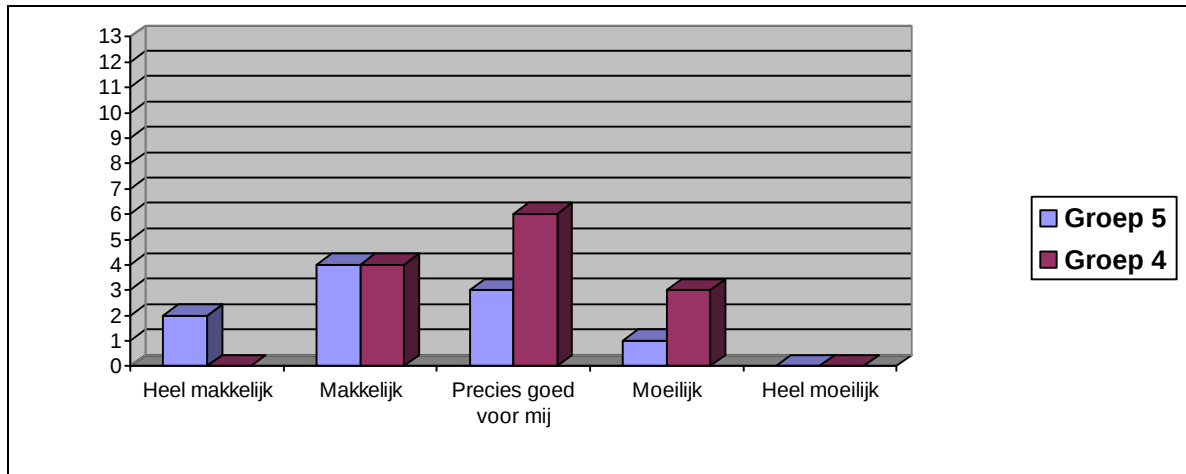
Bijna 80 % van alle leerlingen vindt K-taken heel leuk of leuk.

Bijna 20 % van alle leerlingen vindt de K-taken gewoon.

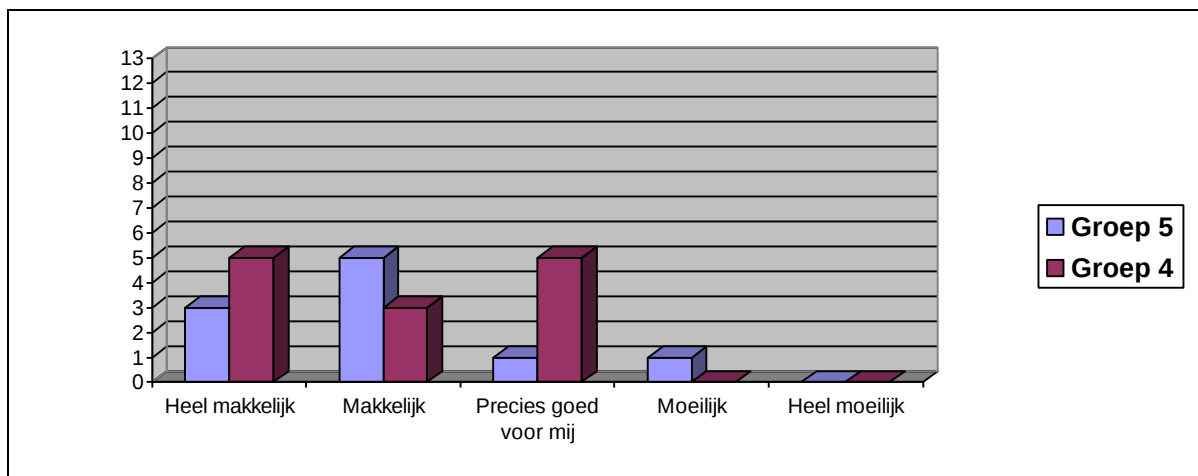
Bijna 5 % van alle leerlingen vindt de K-taken niet zo leuk.

In de grafieken staan meningen van beide groepen over het niveau van V- en K-taken. Op de horizontale as is er onderscheid in de categorieën: heel makkelijk, makkelijk, precies goed voor mij, moeilijk of heel moeilijk.

- Niveau V- taken

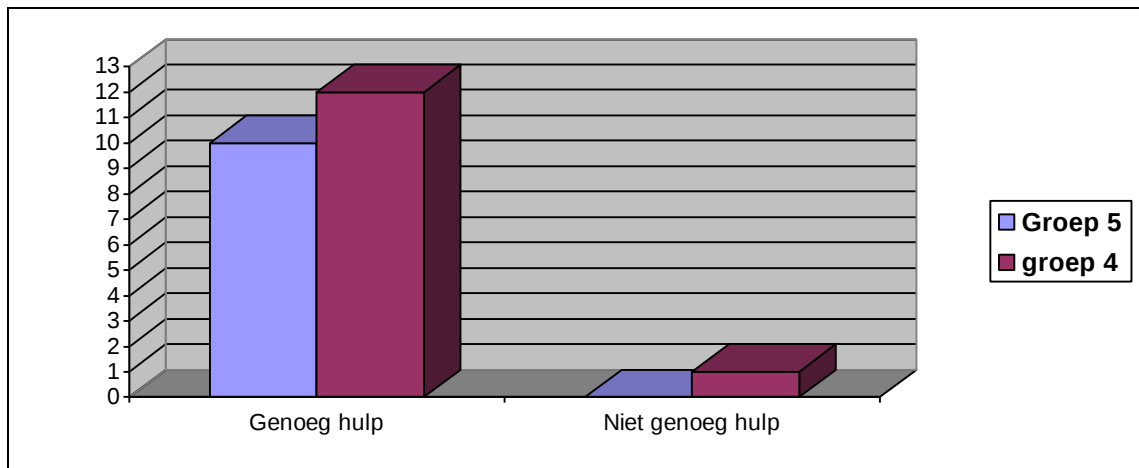

- Niveau K- taken

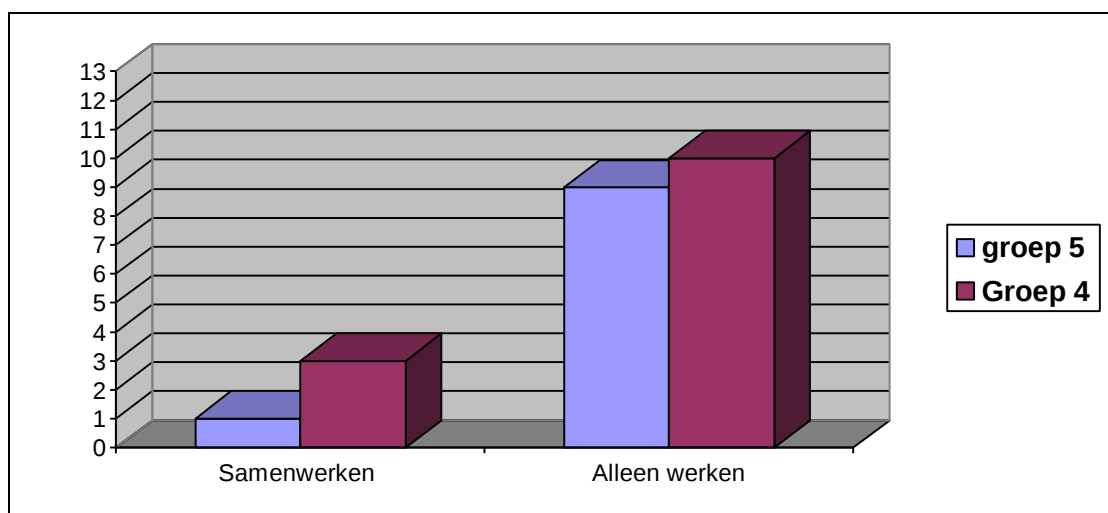
Hulp krijgen

Op de horizontale as van de grafiek staan de categorieën: genoeg hulp en niet genoeg hulp. De beleving van beide groepen is opgenomen.

Samenwerken

Onderstaande grafiek laat zien dat 19 leerlingen liever alleen dan samen werken. Redenen voor de keuze van leerlingen zijn in opmerkingen opgenomen onder de grafiek. Erachter staat aangegeven hoe vaak een opmerking gemaakt is.

Redenen voor samenwerken:

- Het is: gezellig- 1x
 - Fijner- 1 x
 - Makkelijker- 1 x
- Ik kan beter uit de vraag komen -1x

Redenen voor alleen werken:

- Ik word minder snel afgeleid -9x
- Ik krijg mijn werk af- 4x
- Het is fijner- 4x
- Ik bepaal wat ik invul/doe- 3x
- Ik weet het dan beter -1x
- Ik vind het makkelijker 1x

Tevreden of veranderen?

Groep vijf

40% van de leerlingen vindt zelfstandig werken 'leuk of heel leuk'.

60 % vindt het 'gewoon'.

In deze groep wenst:

50 % moeilijkere of andere taken ("Bijvoorbeeld docu omdat je kunt kiezen waarover je mag leren").

20 % minder rekentaken.

Groep vier

Bijna 10% van de leerlingen vindt het zelfstandig werken 'leuk'.

Ruim 50 % van de leerlingen vindt het 'gewoon'.

Ruim 30 procent vindt het 'niet zo leuk of vervelend'.

In deze groep wenst:

Bijna 30 % een andere taalinvulling.

Bijna 20 % minder rekentaken.

Bijna 10 % vaker en korter zelfstandig werken.

Bijna 10 % aan te geven wanneer instructie gegeven wordt.

Bijna 10 % extra spellingstaken.

In beide groepen wensen leerlingen:

- Meer rust- ruim 30 %
- Minder verplichte taken- ruim 40%
- Meer keuzetaken- ruim 30%

Deelvraag 3:

Achtereenvolgens komen aan bod: groepsoverzicht, documentenanalyse en bronnenonderzoek. Om een passend aanbod te realiseren is op basis van toetsresultaten uit het LOVS een indeling in drie niveaugroepen per jaargroep gemaakt. In de vragenlijst aan leerlingen (deelvraag 2) gaven zij onderwijsbehoeften weer. Voor specifieke ondersteuning die leerlingen naar mijn inzicht nodig hebben, verwijs ik naar het groepsoverzicht (bijlage 7). In onderstaande tabellen staat per jaargroep het aantal leerlingen ingedeeld en zijn onderwijsbehoeften opgesomd.

Groepsoverzicht met onderwijsbehoeften

Groep 5:

Sterke leerlingen

Gemiddelde leerlingen

Matig tot zwakke leerlingen

4

4

2

Vijf leerlingen maken graag zelf keuzes en moeilijkere opdrachten.

Drie leerlingen hebben behoefte aan rust.

Eén leerling wil graag samenwerken.

Groep 4:

Sterke leerlingen

Gemiddelde leerlingen

Matig tot zwakke leerlingen

2

7

4

Zeven leerlingen hebben behoefte aan rust.

Drie leerlingen willen graag samenwerken.

Twee leerlingen wensen moeilijkere opdrachten.

Door het analyseren van acht taakbrieven is het niveau van zelfstandig werken dat verwacht wordt van de leerlingen bepaald.

Documentenanalyse (bijlage 8)

Vier niveaus van zelfstandig werken staan in de bovenste rij van de tabel. In de linkerkolom staan taakbrieven van vier weken.

Groep 5

	Zelfstandig verwerken	Zelfstandig werken	Zelfstandig leren	Zelfverantwoordelijk leren
Week 1	3	6	1	0
Week 2	3	6	1	0
Week 3	3	6	1	0
Week 4	3	6	1	0

50% van de leerlingen uit groep vijf geeft aan dat zelf keuzes maken en moeilijkere taken gewenst zijn. Dat is bij zelfstandig leren en zelfverantwoordelijk leren in grote mate aan de orde.

Groep 4

	Zelfstandig verwerken	Zelfstandig werken	Zelfstandig leren	Zelfverantwoordelijk leren
Week 1	4	3	1	0
Week 2	3	4	0	0
Week 3	3	5	0	0
Week 4	4	3	1	0

Bijna 70% van de leerlingen uit groep vier heeft behoefte aan verlengde instructie bij een bepaald vakgebied.

Bijna 50% van de leerlingen heeft behoefte aan verlengde instructie bij verschillende vakgebieden.

Bijna 50% van de leerlingen is gebaat bij structuur en rust. Dit alles is bij zelfstandig verwerken en zelfstandig werken bij een goed klassenmanagement aan de orde.

Bronnenonderzoek

Om de huidige werkwijze aan te passen is gezocht naar andere vormen van zelfstandig werken in literatuur, bij 'critical friends' en buiten het Nederlandse onderwijsbestel, in een basisschool in Duitsland. Voor een verslag met bevindingen verwijs ik naar bijlage 9.

Literatuur- De werkwinkel en de zelfstandige leergids

- De werkwinkel is een plaats in het klaslokaal waar (open) opdrachten, verschillend van aard, liggen. Leerlingen kopen taken uit de winkel.
- De zelfstandige leergids is een gids om leerlingen de kans te bieden te kiezen waarover ze willen leren op een gestructureerde manier.

Critical friends- mindmappen

Mindmappen in een werkboek als hulpmiddel om een onderwerp dat leerlingen gekozen hebben uit te diepen. Het werkboek is een gestructureerd werkdocument waarin leerling van begin tot eind begeleid worden.

Miniatuurversie werkboek mindmappen:

Basisschool Duitsland- Arbeitsgemeinschaften (werkateliers)

Leerlingen schrijven zich in voor drie ateliers per week bij een leerkracht of vakleerkracht. Voorafgaand aan de workshops stellen zij leervragen waarmee zij aan de slag gaan. Het toepassen van technieken staat centraal in de uitvoering.

Voorbeelden van ateliers:

Leerkrachten	Vakleerkrachten
Kochen und backen	Englisch
Theater	Niederländisch
Wald und nature	Sport
Werken (ambachtelijke beroepen)	Umgang hunden

Deelvraag 4:

Tijdens de implementatiefase van het nieuwe zelfstandig werken zijn gesprekken, anekdotes, adviezen, producten en reflectie op handelen vastgelegd in een logboek. Hoofdzaken maken deel uit van ondergaande presentatie. Voor de complete

uitwerking verwijst ik naar bijlage 10. Na drie weken is met behulp van feedbackformulieren geëvalueerd met leerlingen. De presentatie van gegevens is per jaargroep verwerkt in een grafiek.

Logboek

De werkwinkel en de zelfstandige leergids hebben een open karakter waar diversiteit het uitgangspunt is. Het gaat niet om het consumeren van informatie, maar om actief en bewust leren. Leerlingen bepalen zelf wat ze leren (leervraag), hoe ze leren (gebruik van bronnen) en hoe ze leerstof verwerken (maken van producten).

Met het mindmappen door leerlingen worden actieve leerprocessen aangeboord. Leerlingen stellen leervragen, gaan op zoek naar informatiebronnen en doen dit op verschillende manieren. Zij experimenteren voortdurend om zelfstandig of met hulp van anderen tot leren te komen.

Tussentijdse evaluatie

Leerlingen geven hun mening over de veranderingen bij zelfstandig werken. Op de horizontale as van beide grafieken staan opmerkingen van leerlingen. Het getal op de verticale staven in de grafiek geeft aan hoe vaak een opmerking gemaakt is. Enkele opmerkingen in de grafieken zijn voorzien een *. Onder de grafiek staat een toelichting behorende bij de *.

Grafiek groep 4 (13 leerlingen):

			10	
9				
		8		
	7			
				1
Spelen uit de kieskast is leuk	Andere taken* zijn leuk	Verminderde taal is fijn	Meer K-taken is fijn	Twee V-taken op een dag werkt prettig

* 'Schrijven' op de taakbrief / vliegtuig vouwen met een stappenplan/ tekenopdrachten/ docu.

Grafiek groep 5 (10 leerlingen):

		9		
7				
			2	2
	1			
Andere leuke V-taken*	Leukere K-taken	Zelfge-stuurd leren-fijn**	Zelfge-stuurd leren-moeilijk***	Alleen/rustig werken prettig

* Een maquette maken.

** Mindmappen, uitproberen, puzzelen, moeilijke dingen opzoeken, je eigen plan trekken.

*** Het is een beetje moeilijk, maar ook leuk, schrijft 1 leerling.

Opmerking B.:

"Ik vind het superleuk. Hopelijk gaat het zo het heelen helen jaar. Topie!!"

(handgeschreven opmerking van de leerling in bijlage 10)

Een eindevaluatie met leerlingen is niet mogelijk. Het proces loopt ten einde aan het eind van dit schooljaar. In hoofdstuk vijf is het implementatietraject volledig beschreven met doelen, acties en effecten. In hoofdstuk blik ik terug op het proces waarbij aandacht uitgaat naar mijn leren en de beleving van leerlingen.

5.Conclusies

In dit hoofdstuk staan allereerst de conclusies op deelvragen die ik ondersteun met literaire bronnen. Vervolgens worden de conclusies gebruikt om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Tot slot formuleer ik aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek ten behoeve van: de school en het team, de leerlingen en mijzelf in de toekomst.

5.1 Deelvragen

Deelvraag 1 en 2

Alle leerlingen per jaargroep, enkele uitzonderingen daar gelaten, ontvangen dezelfde taakbrief voor zelfstandig werken. Volgens de visie van Munnik & Vreugdenhil (2001), differentiëren collegae en ik onderwijskundig gezien onvoldoende, omdat het taakaanbod op de taakbrief enkel basistaken omvat en weinig herhalings- of verrijkingstaken. Hierbij wel de opmerking dat er in de bovenbouwgroep uitbreidingstaken zijn opgenomen. Tempodifferentiatie wordt in alle groepen toegepast. Toch gaat het veelal om een standaard aanbod voor alle leerlingen en dat is volgens Meulenkamp (2004) onacceptabel.

Mijn aanbod van verplichte taken sluit onvoldoende aan bij het ontwikkelingsniveau van alle leerlingen omdat zij allen dezelfde taken maken. Dat verklaart mogelijk waarom 20 % van de leerlingen tevreden en ook 20% ontevreden is.

Een kenmerk van zelfstandig werken is volgens Crom (2010) dat leerlingen zich competent moeten voelen om een taak te volbrengen. Ik kan niet beoordelen of dat in alle groepen aan de orde is. Mogelijk valt schoolbreed nog te winnen aan een passend taakaanbod voor alle leerlingen.

Over het aanbod van keuzetaken is 80% in mijn groep tevreden. Leerlingen vinden de taken vaak leuk en makkelijk. Zij zijn dan ook in staat met een gevoel van competentie aan de taak te beginnen.

In de afzonderlijke groepen zijn werkafspraken helder. Dat is volgens Crom (2010) een vereiste. In alle groepen realiseren leerkrachten momenten waarin stil, zonder overleg, gewerkt wordt en momenten waarin leerlingen samenwerken. Dit laatste wordt geadviseerd door Janssen, ten Dam & Hout Wolters (2002). Volgens hen krijgt kennis betekenis in interactie met anderen.

Veel leerlingen(30%) in mijn groep hebben behoefte aan meer rust en geven voorkeur aan alleen werken (95%). In mijn klassenmanagement zet ik onvoldoende in om hieraan tegemoet te komen.

Opmerkelijk vind ik dat er binnen de school geen vaste afspraken zijn, of een doorgaande lijn is, voor regels en procedures als: planning van het aantal taken per dag en het aanleren van omgaan met uitgestelde aandacht m.b.v. het verkeerslicht en/of gebruik van de kubus. KoksGesto (2006) draagt aan dat het beïnvloeden van de klassen- en schoolorganisatie van belang is om goed zelfstandig te kunnen werken. De doorgaande lijn mag vastgesteld en gewaarborgd worden.

Leerkrachten komen tegemoet aan onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen door het: bieden van hulp bij leerproblemen en mogelijkheden, verminderen van taken, bieden van keuzetaken (uitloopopdrachten), en in een enkel geval door het bieden van taken aansluitend bij het ontwikkelingsniveau. Wanneer leerkrachten hiertoe in staat zijn, aldus KoksGesto (2006), is het mogelijk een meer gedifferentieerd uit te zetten.

Leerkrachten bieden onvoldoende mogelijkheden tot het ontwikkelen van een eigen leerstijl en onderzoeksvaardigheden. Volgens Meijer (2006) behoort dit tot de didactische doelstelling. Dat komt omdat het bij verplichte taken veelal gaat om reproductiegericht verwerkingsopdrachten.

Volgens de niveauaanduiding in zelfstandig van Meijer (2006) werken is er:

- sprake van zelfstandig verwerken in één groep waar de leerkracht taken plant voor leerlingen.
- sprake van zelfstandig werken in zes groepen, omdat leerlingen zelf taken plannen, en keuzes maken.
- sprake van zelfstandig leren voor enkele leerlingen in een groep die zelf een deel van hun aanbod kiezen.

In mijn groep is er sprake van zelfstandig (ver) werken.

70% van de leerlingen uit groep vier heeft extra instructie nodig op één of meer vakgebieden. Dat wil zeggen dat er bijna altijd verwerkingstaken op de taakbrief staan die niet aansluiten bij het ontwikkelingsniveau. Instructie is noodzakelijk om de taak uit te kunnen voeren. Gevolgen zijn dat leerlingen hun keuzevrijheid en gevoel van competentie verliezen: 'ik kan niet meer zelf bepalen wanneer ik een taak maak' en 'ik kan het niet alleen'.

Er is behoefte aan: minder verplichte taken, meer keuzetaken en meer rust.

In groep vijf is meer dan de helft van de leerlingen ontevreden over het niveau van taken en het niveau van zelfstandig werken. Zij hebben geen inspraak in het taakaanbod en willen op andere wijze leren. Ik belemmer leerlingen in: mede-eigenaar zijn en betekenisvol leren. Volgens Dijkstra & Munnik (2007) zijn dat twee van de vier regiegebieden waarmee ik rekening mag houden.

Deelvraag 3 en 4

Rekeninghoudend met bovenstaande bevindingen zijn doelen en acties geformuleerd. In de kolom 'effecten' is af te lezen welk effect ermee wordt bereikt.

Doel	Acties	Effect
Een adaptief aanbod realiseren voor alle leerlingen in mijn combinatiegroep.	- De taakbrief aanpassen met behulp van het BHV- model. - Regels en procedures aanpassen. - <i>introduceren</i> - <i>begeleiden</i> - <i>evalueren</i>	- Leertijd effectief benutten door leerling en leerkracht. - Aandacht hebben voor leerproblemen en mogelijkheden.
Experimenteren met zelfverantwoordelijk leren doordat leerlingen aan de slag gaan met leervragen.	Mindmappen met leerlingen uit groep vijf: - <i>introduceren</i> - <i>begeleiden</i> - <i>producten maken</i> - <i>evalueren</i>	- Tegemoet komen aan de wens van leerlingen om moeilijkere taken te maken of om zelf te kiezen wat zij willen leren. - Door eigen inbreng verantwoordelijk zijn voor het eigen leerproces. - Mogelijkheden tot het ontwikkelen van een eigen leerstijl (Vermunt, 1992).
Experimenteren met taal- en rekenmaterialen uit de kieskast.	- taal- en rekenmaterialen verzamelen voor groep vier - zelfstandig werken met materialen uit de kieskast (werkwinkel) - <i>evalueren</i>	- Tegemoet komen aan behoeften van leerlingen om meer keuzetaken uit te mogen voeren.

5.2 Onderzoeksvraag

“Hoe kan ik, in de rol van leerkracht en begeleider, het zelfstandig werken in mijn combinatiegroep 4/5 zo organiseren dat efficiënt (benutten van de effectieve leertijd) en adaptief werken mogelijk wordt?”

Om efficiënt en adaptief te werken dient het klassenmanagement naar idee van KoksGesto (2006) op orde te zijn. Verder beweren Castelijns & Bemelen (1998) dat rekening houden met ondersteuning- en onderwijsbehoeften van leerlingen van belang is. Om dit te realiseren zijn de volgende aanpassingen doorgevoerd:

Het scheppen van randvoorwaarden voor een prettig werkklimaat:

- Heldere regels en procedures:

- * Twee verplichte taken op een dag plannen en maken.
- * Na de verplichte taken werken aan keuzetaken.
- * Werken met de kubus om beschikbaarheid aan elkaar te laten zien.
- * Werken met de kubus voor vragen aan de leerkracht.

- Benutten van effectieve leertijd:

- * Geven van opstartinstructies om preventief hulp te bieden bij ‘lastige taken’
- * Het bieden van hulp met een weekschema waarop leerlingen zien wanneer zij instructie krijgen.

- Adaptief werken:

- * Invulling geven aan het taakaanbod met behulp van het BHV- model.
- * Sterke leerlingen maken basisstof en verrijkingsstof.
- * Zwakke leerlingen maken basisstof en herhalingsstof in combinatie met eventuele instructies.
- * Leerlingen uit groep vijf denken wekelijks na over één taak in de taakbrief. De eigen inbreng levert naar idee van Dijkstra & Munnik (2007) voor de leerlingen meer betekenisvolle situaties op.

* Leerlingen uit groep vier werken op donderdagmiddag in de Werkwinkel met ontwikkelingsmaterialen om een divers aanbod te realiseren en leerlingen keuzevrijheid te bieden.

* Leerlingen uit groep vijf leren zelfstandig op donderdagmiddag door een combinatie van mindmappen en stappen uit de zelfstandige leergids. Zij gaan aan de slag met eigen leervragen, verwerven onderzoeksvaardigheden en ontdekken hun eigen leerstijl.

5.3 Aanbevelingen

Hieronder de aanbevelingen ten behoeve van de school en het team, de leerlingen en mijzelf in de toekomst:

School/ team

- Visie bepalen betreft de invulling van zelfstandig werken. Leerkrachten hebben onderling verschillende meningen over wat verstaan wordt onder zelfstandig werken, de manier van werken betreft taakaanbod en klassenmanagement, de beleving bij zelfstandig werken en wat zelfstandig werken oplevert voor leerlingen en leerkrachten.
- Een werkbijeenkomst organiseren waarin gediscussieerd wordt over een passend aanbod op de taakbrief om de weg te openen naar meer differentiatie. In parallelgroepen⁹ uiteengaan om proefexemplaren te maken, eventueel gebruikmakend van het BHV- model.
- Gebruik maken van taakbrieven van andere jaargroepen wanneer leerlingen een jaar voor- of achterlopen bij een bepaald vakgebied.
- Leerlingen tijdens het zelfstandig werken laten werken aan toepassingsgerichte en betekenisgerichte opdrachten.
- Leerlingen inspraak geven over het taakaanbod om mede-eigenaarschap te creëren.
- Video-opnamen maken in mijn groep om de praktijksituatie m.b.t. zelfstandig werken te visualiseren. Centraal mag staan het aansluiten bij ondersteuning- en onderwijsbehoeften van leerlingen bij zelfgestuurd leren of werken in de werkwinkel.

⁹ Groepen leerkrachten die in dezelfde groep of bouw lesgeven.

Duidelijk mag worden dat leerlingen een eigen leerstijl ontwikkelen en onderzoeksvaardigheden verwerven wanneer ze actief leren.

Leerlingen

- Het stellen van leervragen om te blijven ontwikkelen.
- Gebruik maken van bronnen (boeken, Internet, personen) om naar oplossingen te zoeken.
- Leren van en met elkaar.

Voor mijzelf in de toekomst

- Volgend schooljaar direct starten met BHV- model bij het maken van de taakbrief.
- Leeractiviteiten organiseren waarbij een beroep gedaan wordt op zelfstandig leren en die een beroep doen op een toepassingsgerichte of betekenisgerichte leerstijl.
- Als Remedial teacher gebruik maken van mijn bevindingen op het gebied van zelfstandig werken. Dat kan adviserend naar leerkrachten of een team, begeleidend bij individuele leerlingen en participierend/organiserend zijn in bijvoorbeeld een werkgroep.

6. Evaluatie onderzoek

In de evaluatie van dit onderzoek komen aan de orde: het onderzoeksproces en mijn aanpak, mijn professionele ontwikkeling gerelateerd aan het doen van onderzoek en een kritische en ethische reflectie op mezelf.

Tijdens de opleiding heb ik genoten van modulebijeenkomsten en studieopdrachten en zag ik het afstuderen rooskleurig tegemoet. Vrij snel had ik helder waarover ik nog ontevreden was in mijn onderwijspraktijk. De keuze voor het thema 'zelfstandig werken' was dan ook snel gemaakt.

Voorafgaand aan het onderzoek heb ik mijn directeur om toestemming gevraagd om mijn onderzoek uit te voeren. Hij toonde hiervoor interesse en wilde graag op de hoogte gehouden worden van onderzoeksresultaten. Mogelijk zijn deze van belang in het kader van visievorming en kwaliteitsverbetering.

Het stellen van de hoofdvraag verliep eenvoudig. Ik kon benoemen waaraan het mij ontbrak in mijn dagelijkse praktijk: effectief en adaptief werken. Ik bleef echter hangen in de strategie om mijn hoofdvraag systematisch te beantwoorden. Over het uiteenzetten van deelvragen heb ik lang gedaan waardoor ik tijdsdruk voelde.

Door het lezen van theorie en relevant onderzoek stelde ik steeds mijn vragen bij en werd wijdlopieg in formuleringen. Mijn reproductiegericht leerstijl beperkte me in zakelijk zijn. Ik wilde vlot eindresultaten behalen en gaf te weinig aandacht aan het proces van onder andere bezinnen.

Nadat deelvragen helder waren ging ik in een razend tempo aan de slag met het maken van onderzoeksinstrumenten. Ik had daar rustig de tijd voor moeten nemen. Ik maakte gelijktijdig de vragenlijst voor leerlingen, leerkrachten en de kijkwijzer voor het klassenbezoek. Ik ben tevreden over mijn vraagstelling en het formuleren van verwachtingen. Minder tevreden ben ik met het feit dat ik literatuur m.b.t. onderzoeksmethodieken te laat gelezen heb. Een goede voorbereiding zorgt voor doelgericht werken, minder tijd verliezen bij het maken van analyses en meer zicht hebben op de voortgang van het onderzoek.

Bij vragenlijsten is het niet handig een neutrale middenpositie in acht te nemen. Dat deed ik helaas wel. Leerlingen konden zich hierachter verschuilen met als gevolg dat het lastiger werd conclusies te trekken.

Na verspreiding van de vragenlijst aan leerkrachten kreeg ik positieve reacties en startte een goede samenwerking. De informatieve notitie gaf collegae een helder beeld van het doel van mijn onderzoek waardoor zij bereid waren me te helpen bij mijn praktijkprobleem. Ik kreeg de vragenlijst van alle leerkrachten ingevuld terug en analyseerde deze. Op grond van, in mijn ogen, goede voorbeelden selecteerde ik groepen en vroeg de leerkrachten of ik een klassenbezoek mocht brengen. Zij leken daarmee vereerd. De kijkwijzer had ik pas na het analyseren van de vragenlijsten moeten maken. Ik wist tenslotte op dat moment wat ik wilde observeren in betreffende groepen. Nu zijn de kijkpunten algemener van aard, terwijl ze juist toegespitst hadden kunnen zijn op het handelen van de leerkracht in een bepaalde situatie. Deze algemene kijkpunten heb ik meegenomen in mijn analyse om ethisch verantwoord om te gaan met gegevens. Wanneer ik alleen specifieke kijkpunten had moeten analyseren was ik doelgerichter bezig geweest en dat had tijd bespaard. Systematischer werken, zeker in de voorbereiding, verdient mijn aandacht.

Wat ik in de toekomst wil blijven doen zijn de collegiale consultaties. Het heeft mij opgeleverd bepaalde routines te doorbreken zoals het plannen van werk door leerlingen zonder regels. Ik wilde hen vrijheid bieden zelf keuzes te maken. Nu zie ik in dat regels en procedures tegemoet kunnen komen aan structuur.

De vragenlijst aan leerlingen introduceerde ik nadat ik ouders het doel van het onderzoek gemaild had en hen om toestemming gevraagd had. Dit deed ik om ethisch te handelen. Echter leverde het me iets bijzonders op. Enorme betrokkenheid van ouders. Geen enkele weerstand, maar begrip en interesse. Dat heb ik als zeer prettig ervaren. Met regelmaat vroegen zij hoe het stond met het onderzoek en wat er verder zou gaan gebeuren. Dat gaf me energie er iets moois van te maken en er helemaal voor te gaan.

De antwoorden van leerlingen waren helder voor mij. Ik ben ervan overtuigd dat ze eerlijk zijn geweest en mij voldoende tips hebben gegeven in het organiseren van een ander aanbod. De neutrale middenpositie in mijn antwoordmogelijkheden bij enkele vragen heeft me beperkt aan concrete informatie van leerlingen. Een volgende keer zou ik voor een vierpuntsschaal kiezen waarbij twee positieve en twee minder positieve antwoordmogelijkheden aangegeven staan. Ik heb gekozen voor de

enquête vanwege de vergelijkbaarheid van antwoorden echter had een interview kunnen zorgen voor diepgang door bijvoorbeeld de keuze voor de neutrale middenposities te laten verhelderen door leerlingen.

Het maken van mijn groepsoverzicht was eenvoudig. Ik ken mijn leerlingen goed. Zowel onderwijskundig als pedagogisch ben ik daar tevreden over. Ik krijg regelmatig feedback als werknemers van het BCO¹⁰ in de groep komen kijken dat er een prettige sfeer heerst en er sprake is van een goed pedagogisch klimaat.

De documentenanalyse om het niveau van zelfstandig werken vast te stellen is achteraf gezien overbodig geweest. Ik wist al dat er veel reproducerende opdrachten in stonden en dat het voornamelijk om ging om verwerkingsopdrachten. Ik had kritischer moeten kijken naar de inzet van dit onderzoeksinstrument.

Het verwerken van data en het maken van analyses vond ik moeilijk. Dat heeft me ontzettend veel tijd gekost. Ook hier wil ik vaak te volledig zijn en kan moeilijk selecteren wat er nu echt toe doet. Ik heb moeite gedaan me te beperken tot de meest zakelijke tekst.

Het verbinden van de eerste twee deelvragen met elkaar heeft geleid tot de zoektocht naar een passend aanbod voor mijn leerlingen.

Het bezoek aan de Duitse basisschool, mijn literatuuronderzoek en informatie van mijn critical friends hebben gezorgd voor het verruimen van mijn denkwijze. Dat vond ik zelf het meest interessante onderdeel van mijn onderzoek. Ik vind het heerlijk lekker te lezen en op zoek te gaan naar verschillenden didactieken, middelen en materialen. Met alleen een gedifferentieerd aanbod op de bestaande taakbrief vond ik dat ik onvoldoende tegemoet zou komen aan de onderwijsbehoeften van mijn leerlingen. Dit was de aanleiding van het onderzoek. Leerlingen waren tevreden met de aanpassingen, maar mijn drang naar meer was groot. Het actieonderzoek vond ik fantastisch. Ik zag mijn leerlingen niet langer als kinderen die oefeningen moeten maken bij het zelfstandig werken, maar als unieke wezens die vaardigheden verwerven om zelfstandiger te leren. Ze lieten mij duidelijk merken die zij zich wilden ontplooien vanuit actieve uitdagingen. Hierdoor zag ik de uitdaging op zoek te gaan naar activiteiten die actieve leerprocessen op gang brengen als: vragen stellen, discussiëren, experimenteren, coöperatief leren en participeren in een leerproces.

¹⁰ BegeleidingsCentrum voor Onderwijs

De werkwinkel voor groep vier en het zelfgestuurd leren voor groep vijf waren ontdekkingen die ik nog lang zal koesteren. In deze onderwijsvormen, zo is mijn mening, wordt het onderwijs een reis van leerlingen, samen met anderen, met open en actieve houding naar hun omgeving, waarin ze actief en bewust leren. Dus niet meer enkel informatie consumeren. Deze onderwijsactiviteiten zijn middelen om te starten bij het kind en vragen om diversiteit als uitgangspunt te nemen. Dat is gelukt. Ik heb genoten van de leerlingen, mijn collegae en critical friends. Ik zie het belang van het delen van good- practice. Het onderzoek heeft me een rijker handelingsrepertoire opgeleverd. Ik heb mijn specifieke leercontext kunnen verbeteren met behulp van anderen: *Een zoektocht naar de juiste mix!*

Tijdens LoL¹¹- bijeenkomsten heb ik feedback ervaren die niet altijd even makkelijk te plaatsen was. Ik had het idee dat het iedereen om mij heen lukte om een goed onderzoek neer te zetten en ik achterbleef met steeds meer vragen. Ik raakte daar behoorlijk van in de war. Zij hebben mij kunnen bemoedigen en motiveren er iets moois van te maken. Grenzeloze loyaliteit en collegialiteit, zo mag ik het graag noemen. Mijn critical friends hebben een modellerende functie gehad in mijn leerproces. Van hen heb ik activiteiten overgenomen. Ik heb bijvoorbeeld een tijdpad uitgezet en dagelijks gericht gewerkt aan een opdracht. Dat gaf me steun en overzicht waardoor het uiteindelijk lukte mijn onderzoek vorm en inhoud te geven.

Wat ik geleerd heb in het doen van onderzoek:

- Situaties met een open blik tegemoet treden
- Dat wekelijks evalueren en documenteren mij helpt kritisch en gericht bezig te zijn.
- Dat het creëren van een platform erg waardevol is voor een goede samenwerking.

Wat voor de meest belangrijke leerpunten zijn in het doen van onderzoek:

- Zakelijk schrijven zonder de essentie te verliezen.
- Het maken van een duidelijke planning om systematisch te handelen.
- Kritisch kijken naar onderzoeksinstrumenten.

¹¹ Leer- en OnderzoeksLijn

Nawoord

Creativiteit betekent uitvinden, experimenteren, groeien, risico's nemen, regels overtreden, vergissingen maken en pret hebben.

Mary Lou Cook

Ik wil mijn dank uitspreken naar een aantal mensen voor hun hulp en steun bij de totstandkoming van dit meesterstuk.

Allereerst de stichting en onderwijsinstelling die mij in de gelegenheid stelde, tijdens mijn verlofdagen, mijn onderzoeksverslag te schrijven.

Mijn collegae, die me een kijkje lieten nemen in hun praktijk, dank ik voor de prettige samenwerking.

De 'S.G.shule' in het dorp in Duitsland waar ik zes jaar woonde. Zelfstandig werken door 'arbeitsgemeinshafter' is een andere benadering die mij aanspreekt en mijn blik heeft verruimd.

Mijn 'critical friends' en begeleider van FontysOSO voor het geduld, hun motivatie en kritische kijk op mijn werk. In het bijzonder wil ik S. bedanken voor het aanleveren van de werkmap 'mindmappen'. Ik ben deze uiteindelijk als 'mijn Bijbel' gaan zien. Leerlingen werken er dolenthousiast in.

'Tante Hanneke' die over mijn schouder heeft meegekeken dank ik voor de waardevolle tips en de sturing in het proces naar de oplossing van mijn praktijkprobleem.

En boven alles dank ik de leerlingen in mijn groep voor hun eerlijkheid en enthousiasme.

Janneke Maas

Literatuurlijst

Adema, N., Blijswijk, R. van, Doolaard, S., Hofman, R., Kock, W. Kooiman, M., Meulenkamp, H. & Mijland, E. (2004). *Adaptief onderwijzen in het S(B)O*. Onderzoek en mogelijkheden om goed af te stemmen op het kind met onwtikkelingsproblemen. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Castelijns, J. & Bemelen, P. (1998). *Omgaan met verschillen tussen leerlingen*. 's Gravenhage: Procesmanagement primair onderwijs.

Crom, A., de (2010) *Zelfstandig werken*. Binnengehaald 4 februari 2012 van [http:// www.HBOKennisbank.nl](http://www.HBOKennisbank.nl)

Circuitmodel OBS J.P Waale. Meander scholengemeenschap. Binnengehaald 13 januari 2012 van: www.swv41-07.nl

Dijkstra, R. & Munnik, C. de. (2007). *De adaptieve basisschool*. Utrecht: APS

Eijkeren, M. (2008). *Pedagogisch en didactisch begeleiden*. Kennisbasis voor de startende leraar. Baarn: HB Uitgevers

Exley, H. (2005) *A Helen Exley Giftbook*. Arnhem: Terra Lannoo B.V.

Goertz, J. & Betts, G. (1994). *De zelfstandig leergids*. Greely, Colorado: ALPS (Autonomous Learning Publications and Specialists) *naar het Nederlands vertaald in 1997 door Termeer, P.*

Janssen, T., Dam, G. ten & Hout Wolters, B. van (2002) *Vaardigheden voor zelfstandig leren*. Groningen:Van Gorcum

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Kelchtermans, G. (2003). *De kloof voorbij: naar een betere integratie van theorie & praktijk in de lerarenopleiding*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.

Klabbers, V. (1997) . Een creatieve manier om effectieve leertijd te verhogen. *JSW Jaargang 82, nummer 5*. p.5-11

KoksGesto BV (2006). *Zelfstandig werken. Achtergronden, aanpak en materialen*. Binnengehaald januari 2012 van: www.koksgesto.nl

Lakerveld, J. van & Otter, M. den (2009). *Perspectief op inclusief, vruchten van praktijkonderzoek*. Apeldoorn : Garantuitgevers

Maters, A. & Fransen, H. (1995). *Klassenmanagement, zelfstandig werken cursorisch bekeken*. Praxis-bulletin 2.

Meijer, F. (2006). Van zelf(ver)werken naar zelfverantwoordelijk leren. *Mensen en kinderen*. (Jaargang 22)

Munnik, C & Vreugdenhil, K. (2001). *Onderwijs ontwerpen, het didactische routeboek als werboek voor de Pabo*. Groningen: Wolters Noordhoff

Ploeg, P. van der P (2007). Daltonplan: verantwoord verbetering van onderwijs. Lectoraat Dalton Educational Research & Development, Saxion Hogescholen Deventer. Binnengehaald 5 maart 2012, van www.dalton.nl

Schoolgids en website van mijn onderwijsinstelling (wegens privacy niet opgenomen in de bijlage. Wel gebruikt als informatiebron)

Stevens, L. (1994). *Onderwijs maak je samen*. APS. Binnengehaald op 8 april 2012, van <http://www.aps.nl/APSSite/Publicaties>

Unesco (1994) *Salamanca statement*. Binnengehaald: 29-4-2012, van www.stichtinginclusiefonderwijs.nl

Vermunt, J. D.H.M. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs*. Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken . Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger

Wolthuis, H. (2007). Levert zelfstandig werken effectief onderwijs op? Rekenwiskunde en het vernieuwingsonderwijs. *Volgens Bartjens...*, jaargang 26, (5), p. 9-12. Binnengehaald 1 februari 2012, van http://www.daltondeventer.nl/literatuur/titels/07_Levert_zelfstandig_werken_effectief_onderrwijs_op.pdf

Bijlagen

1. Vragenlijst aan leerkrachten

Vragenlijst voor leerkrachten van de groepen 3, 4, 5 en 6

Ik ben een onderzoek aan het houden om mijn eigen praktijk m.b.t. het zelfstandig werken te verbeteren. Om inzicht te krijgen op het zelfstandig werken in de school heb ik een vragenlijst samengesteld voor de leerkrachten van groep 3 t/m 6.

Je werkt een aantal jaren, tijdens het zelfstandig werken, met de taakbrief. Zou je de volgende vragen voor mij kunnen beantwoorden?

Ik hoop dat ik met jullie antwoorden een manier van zelfstandig werken kan vinden die past bij mij en mijn groep en passend binnen de visie van onze school.

1. Wat versta jij onder zelfstandig werken?

2. Voorbereiding zelfstandig werken:

a) Welk type taken/opdrachten zitten er in de taakbrief?

- ☐ Verwerkingsopdrachten
- ☐ Opdrachten die geen instructie behoeven
- ☐ Beiden
- ☐ Anders, namelijk.....

b) Hoe houd je rekening met de verschillen tussen leerlingen (denkend aan tempo, ontwikkelingsniveau)?

- ☐ In de taakbrief is rekening gehouden met deze verschillen
- ☐ Alle leerlingen krijgen dezelfde taakbrief
- ☐ Er worden taken weggehaald/ bijgeschreven waar nodig
- ☐ Anders, namelijk.....

3. Welke regels hanteer je voor de leerlingen wat betreft het plannen en maken van werk?

De leerlingen plannen de volgorde **wel/niet** zelf

De leerlingen plannen **wel/niet** het aantal verplichte taken per dag

De leerlingen plannen **wel/niet** het aantal keuzetaken per dag

4. Zijn er leerlingen voor wie je uitzonderingen maakt of waarmee je individuele afspraken maakt m.b.t. het uitvoeren van taken?

Ja/Nee

Zo ja? Kun je benoemen wat je dan anders doet of welke afspraken je maakt?

5. Kun je deze zinnen afmaken:

Als de leerlingen klaar zijn met hun verplichte taken, dan.....

Als de leerlingen hun verplichte taken nog niet afhebben, dan.....

6. Welke regels hanteer je over het samenwerken van leerlingen?

- De leerlingen mogen **wel/niet** samenwerken.
- **Ik bepaal/de leerling bepaalt** wanneer er samengewerkt wordt.
- Anders, namelijk.....

7. Hoe gaan de leerlingen in jouw groep om met uitgestelde aandacht?

8. Tijdens het zelfstandig werken bieden leerkrachten soms specifieke hulp aan leerlingen. Welke specifieke hulp bied jij?

- ☐ Ik geef preteaching
- ☐ Ik geef reteaching
- ☐ Ik geef beiden
- ☐ Ik geef geen van beiden.
- ☐ Anders, namelijk.....

Indien vraag 8 met 'ik bied hulp' beantwoord is, graag vraag 9 beantwoorden. Indien vraag 8 met 'ik geef geen hulp' beantwoord is, kun je verder gaan met vraag 10.

9. Welke leerlingen krijgen deze hulp van jou?

- ☐ De zwakke leerlingen
- ☐ De sterke leerlingen
- ☐ Beiden

Hoe ziet deze hulp eruit? En hoe realiseer je dat?

10. Zelfstandig werken voor de leerkracht:

a) Wat levert zelfstandig werken op voor jou?

b) Wat is jouw beleving van zelfstandig werken?

11. Zelfstandig werken voor de leerlingen:

a) Wat levert zelfstandig werken op voor de leerlingen uit jouw groep?

b) Wat is de beleving van de leerlingen, denk je?

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst.
Graag retour in mijn postvak.

Janneke Maas

2. Analyse vragenlijst aan leerkrachten

Ik heb zeven leerkrachten elf vragen gesteld om hun verhaal en manier van werken in kaart te brengen ten aanzien van: type taken in de taakbrief, adaptief werken, regels en procedures, vormen van hulp bieden en tot slot de beleving van leerkracht en leerlingen bij zelfstandig werken.

De vragenlijst is opgenomen in de bijlagen.

1. Leerkrachten hebben verschillende meningen over zelfstandig werken. Er volgt een opsomming over wat zij verstaan onder zelfstandig werken:

Leerlingen gaan aan de slag met (verwerkings) opdrachten.

Leerlingen zijn bezig met leerstof op eigen niveau en in eigen tempo.

Leerlingen denken zelf na over wat ze gaan leren en hoe ze dat doen.

Leerlingen plannen hun werk en maken keuzes.

Leerlingen werken samen.

Leerkrachten hebben de mogelijkheid leerlingen hulp te bieden.

2. Het type taken/opdrachten in de taakbrief is in de gehele onderzoeksgroep gelijk. In alle groepen worden zowel verwerkingsopdrachten als opdrachten die geen instructie behoeven aangeboden. Twee leerkrachten maken de opmerking dat er daarnaast opdrachten op staan die van korte instructie voorzien dienen te worden.

Alle leerkrachten houden rekening met verschillen tussen leerlingen in ontwikkelingsniveau en tempo door het wegstrepen van taken op de taakbrief. Zes van de zeven leerkrachten schrijven er ook taken bij. Twee leerkrachten geven vakspecifiek aan dat zij rekening houden met verschillen in ontwikkelingsniveau. Een keer door een gedifferentieerd aanbod op de taakbrief betreft leesonderwijs. Een keer door gebruik te maken van de taakbrief van een hogere en lagere taakbrief betreft rekenonderwijs.

3. Regels voor het plannen en maken van werk zijn divers:

Leerkrachten van groep drie geven aan dat leerlingen in de eerste periode van het schooljaar allemaal dezelfde taak uitvoeren en daarna aangeven welke taak ze

volbracht hebben. Na deze periode maken de leerlingen zelf keuzes en achteraf geven ze aan op de taakbrief wat zij gedaan hebben. Ze plannen het werk niet vooraf. Er is geen beperking van het maximaal aantal die uitgevoerd mogen worden.

In groep vier plant de leerkracht de volgorde van het werk voor de leerlingen. De opmerking hierbij is dat leerstof soms nieuw is, de leerlingen eerst instructie nodig hebben en daarom pas aan het einde van de week bepaalde taken uit kunnen voeren. Het aantal verplichte en keuzetaken per dag wordt niet gepland.

In groep vijf plannen leerlingen hun werk. Een leerkracht geeft aan dat zowel het aantal verplichte als keuzetaken gepland wordt door leerlingen. De andere leerkracht geeft aan dat niet het aantal verplichte en keuzetaken gepland wordt. In groep zes plannen leerlingen de volgorde van het werk en het aantal verplichte taken per dag. De leerlingen plannen niet het aantal keuzetaken per dag.

4. Alle leerkrachten maken uitzonderingen voor leerlingen uit de groep. Iedereen streept taken weg vanwege: diversiteit in werktempo, niveauverschillen en het werken met de leerkracht aan de instructietafel. Deze laatste groep leerlingen is hierdoor niet in staat alle taken af te ronden binnen de werktijd.

Zes van de zeven leerkrachten schrijven er taken bij om uitdaging te bieden en in een enkel geval het volume in de groep laag te houden. Er zijn leerlingen die drie verplichte taken wegstrepen en hiervoor in de plaats zelf uitdagende opdrachten kiezen.

5. Alle leerkrachten geven aan dat wanneer leerlingen klaar zijn met verplichte taken overgaan op keuzetaken. Twee leerkrachten maken de opmerking dat leerlingen eerst uitbreidingstaken maken waarna keuzetaken.

In de lagere groepen mogen de leerlingen ontwikkelingsmaterialen kiezen uit de kiestkast of later in de week uit de spelletjeskast.

Wanneer leerlingen verplichte taken niet afgerond hebben worden diverse stappen gezet:

- Er zijn leerkrachten die een gesprek aangaan over de oorzaak ervan.
- Er zijn leerkrachten die taken wegstrepen voor leerlingen.
- Alle leerkrachten geven aan dat de leerlingen taken op een ander moment afmaken. Bijvoorbeeld tijdens: expressievakken, gymlessen, pauzes of thuis.

6. Alle leerkrachten geven aan dat leerlingen mogen samenwerken in hun groep. De regels over het samenwerken zijn verschillend.

Vier leerkrachten werken het eerste deel van de werktijd in stilte en het tweede deel is ingericht voor overlegstructuur. De leerlingen bepalen of zij gestoord mogen worden en hulp kunnen bieden aan een ander. Dit met behulp van een dobbelsteen met gekleurde vlakken. Rood betekent niet storen en groen staat voor hulp kunnen bieden.

In een groep bepalen leerkracht en leerlingen of er samengewerkt wordt. In een groep bepalen de leerlingen of er samen gewerkt wordt. In een groep bepaalt de leerkracht of er samen gewerkt wordt.

7. Hoe leerlingen omgaan met uitgestelde aandacht wordt verschillend beschreven door leerkrachten:

Een leerkracht geeft aan dat het goed gaat met behulp van een rood stoplicht, dat het veel inspanning vergt en dat consequent handelen belangrijk is. Drie leerkrachten geven aan dat leerlingen er verschillend mee omgaan. De ene leerling lukt het en de ander zit op hulp te wachten en gaat niet verder. Een leerkracht geeft aan dat leerlingen er niet mee om kunnen gaan. De leerlingen eisen aandacht op van de leerkracht. Twee leerkrachten geven aan dat leerlingen de kubus op 'het vraagteken' leggen en verder gaan met taken die zij uit kunnen voeren.

8. Alle leerkrachten geven pre- en reteaching. Twee leerkrachten gebruiken de tijd ook voor het voeren van kindgesprekken en voor het aanbieden van extra oefeningen als het maken van een spiekschrift met leerlingen. Eén leerkracht geeft aan in de werktijd het werk van leerlingen met een individuele leerlijn te bespreken.

9. Alle leerkrachten bieden zowel sterke als zwakke leerlingen hulp. Deze hulp wordt op verschillende manieren gerealiseerd:

- Opstarthulp: enkele vragen samen behandelen
- Pre- en reteaching aan de instructietafel
- Loopprondes
- Werken aan de PC

Opmerkingen hierbij:

- Momenten van hulp plant de leerkracht op de taakbrief.
- Werken met een weekschema.

10. Het zelfstandig werken levert de leerkracht een aantal zaken op. Alle leerkrachten geven aan dat zij leerlingen hulp kunnen bieden. Twee leerkrachten geven aan tijd te hebben voor observaties en mogelijkheid zien voor het toetsen van kinderen of toetsresultaten terug kunnen koppelen.

De beleving van de leerkrachten is divers. Twee leerkrachten vinden het prettig. Twee leerkrachten vinden het fijn om handen vrij te hebben voor individueel contact. Een leerkracht vindt het nuttig en nodig. Twee leerkrachten geven aan dat het soms loopt en soms niet. Een leerkracht geeft aan dat er veel extra nakijkwerk bijkomt en één leerkracht heeft er weinig binding mee omdat hij/zij vindt dat er strak aan regels moet worden gehouden en hij/zij het weinig creatief vindt.

11. Het zelfstandig werken levert de leerlingen een aantal zaken op. Ze zijn hier in volgorde van meest naar minst benoemd opgesomd: leren plannen, verantwoordelijkheid, samenwerken, werken in eigen tempo, hulp krijgen, inoefenen van vaardigheden en versterken van leergebieden, omgaan met uitgestelde aandacht, zelf op mogen lossen, werk op eigen niveau en het verdienen van een beloning als keuzetaken mogen maken.

De beleving van de leerlingen wordt als volgt beschreven: Drie leerkrachten geven aan dat leerlingen prettig en gemotiveerd werken en dat leerlingen het fijn vinden zelf te bepalen wat ze wanneer doen in een week.

De andere vier leerkrachten geven aan dat niet iedereen prettig kan werken.

Leerlingen maken zich zorgen of zij het werk afkrijgen. Voornamelijk het tempo speelt een belangrijke rol. Dat taken te moeilijk of makkelijk zijn wordt een enkele keer genoemd.

3. Kijkwijzer zelfstandig werken voor het klassenbezoek (veldonderzoek)

Leerkracht

Start

-Welke regels en procedures gelden er bij het zelfstandig werken (bijv. Niets aan de leerkracht vragen, elkaar helpen, rustig en netjes doorwerken, zachtjes praten tijdens het werken, als je klaar bent mag je een ander kind helpen, samenwerken, je werkt verder aan een nieuwe opdracht)?

-Zijn de taken die de leerlingen gaan maken gepland? Worden deze gepland aan de start of al eerder in de week of op de dag?

-Welke regels en procedures gelden er ten aanzien van orde (stil werken, materialen, opruimen)?

Tijdens

Hoe wordt omgegaan met uitgestelde aandacht?

Wordt er tijd gemaakt voor leerlingen met leerproblemen? Hoe?

Wordt er tijd gemaakt voor leerlingen met meer leermogelijkheden? Hoe?

Wordt er rekening gehouden met leerlingen met een lager/hoger werktempo? Hoe?

Wordt er rekening gehouden met leerlingen met een lager/hoger niveau van zelfstandig werken? Hoe?

Na

Een (positief) gesprek over de activiteiten (product) van het zelfstandig werken?

Hoe?

Wordt er gesproken over het samenwerken? Elkaar helpen? (proces)

Leerlingen

Tijdens

Welke taken maken de leerlingen (methodegebonden/andere taken)?

Welk niveau van zelfstandig werken wordt er verwacht van de leerlingen?

Wordt er samengewerkt? Bij welke taken? Keuze van de leerkracht/leerlingen/beiden? Kunnen de leerlingen samenwerkend een taak volbrengen?

Wat doen de leerlingen als ze klaar zijn met een(V) taak?

Kunnen de leerlingen de taken zelfstandig uitvoeren zonder hulp van de leerkracht (uitgestelde aandacht)?

Kunnen de leerlingen zelf oplossingen bedenken als zij ergens tegenaan lopen?

Kunnen zij zinvol doorwerken of verder werken?

Na

Wat geven de leerlingen aan over activiteiten bij het zelfstandig werken?

EXTRA

Hoe wordt er rekening gehouden met de drie basisbehoeften: relatie, competentie en autonomie?

Welke niveaus van zelfstandig werken kom ik tegen in deze groep?

Hoe wordt de leertijd effectief benut?

4. Analyse kijkwijzer voor het klassenbezoek

Ik bezocht drie groepen waar ik, met behulp van mijn kijkwijzer, relevante gegevens verzameld heb met betrekking tot planning, regels en procedures, omgaan met uitgestelde aandacht, het op kunnen lossen van 'problemen', rekening houden met leerproblemen en mogelijkheden, rekening houden met een lager of hoger werktempo, rekening houden met een lager of hoger niveau van zelfstandig werken en spreken over het product en proces van zelfstandig werken.

Planning van taken

Leerlingen uit de onderbouw kiezen een taak, volbrengen deze taak en kleuren daarna op de taakbrief in welke taak zij volbracht hebben. Leerlingen uit de midden- en bovenbouw plannen verplichte taken voor de hele week. Alle leerlingen plannen op maandag twee V- taken (verplicht) per dag. In de bovenbouwgroep is dat met een uitloop van maximaal één taak. Daarna maken zij één U- taak (uitbreiding) die niet gepland wordt. De U- taak houdt in: verdere verdieping of verbreding van V-taken. Na de U- taak wordt gewerkt aan K- taken (keuze). In de middenbouw gaat de leerlingen direct over naar de K- taken.

Regels en procedures

Tijdens het eerste deel van de werktijd wordt er in stilte gewerkt variërend per groep een kwartier tot twintig minuten. Het stoplicht staat dan op rood. Tijdens het tweede deel van de werktijd wordt er overlegd en samengewerkt en staat het licht op groen. In één groep is de regel van het stoplicht: er mag wel overlegd of samengewerkt worden, maar de leerkracht mag niet gestoord worden. In deze groep geeft de leerkracht aan dat samenwerken is toegestaan wanneer je aan dezelfde taak werkt. Wanneer leerlingen klaar zijn met verplichte taken werken ze verder aan keuzetaken. In één groep is de volgorde: verplichte taken, uitbreidingstaken en tot slot keuzetaken.

In één groep wordt gebruik gemaakt van de kubus. Leerlingen leggen de kubus op het vraagteken wanneer ze een vraag hebben aan de leerkracht. Leerlingen leggen de kubus op de groene stip als zij anderen kunnen/willen helpen. De rode stip betekent: ik wil niet gestoord worden.

Omgaan met uitgestelde aandacht en het oplossen van problemen

Er worden drie middelen ingezet in de verschillende groepen: het (stop)licht, de timetimer en de kubus. De timetimer wordt ingezet om computertijden aan te geven aan leerlingen. Zij kunnen aflezen wanneer zij aan de beurt zijn. In één groep projecteert de leerkracht een schema met verwachtingen op het digibord ten aanzien van het aantal te volbrengen taken en momenten van zelfstandig werken zonder en met overleg (zie voorbeeld digibordprojectie).

Leerlingen in een bovenbouwgroep leggen moeilijke opdrachten op de hoek van hun tafel en werken verder aan taken die zij kunnen maken. Tijdens de loopronde in het tweede blok geeft de leerkracht werkinstructie.

In de onderbouwgroep gaat de leerkracht in gesprek met de leerlingen om tot een oplossing te komen. Wanneer dit niet lukt, geeft de leerkracht twee keuzes en kiest de leerling zijn/haar oplossing.

Voorbeeld digibordprojectie

Wat wil ik zien? 	Wat wil ik horen?
Je maakt twee V- taken Je mag één U- taak maken Werken aan K- taken Coachen Vragenkaartjes bij vragen	Tot 10.00u niets Daarna liniaalstem bij het coachen

Rekening houden met leerproblemen

Er wordt in de onderbouw opstartinstructie gegeven aan een groep leerlingen. De leerkracht geeft aan gezien te hebben dat een rekentaak lastig was en legt deze uit.

In alle groepen helpen en coachen leerlingen elkaar tijdens het werken. In alle groepen worden leerlingen individueel of in groepjes geholpen aan de instructietafel. Voor deze leerlingen worden taken of delen ervan weggestreept. In alle groepen worden looprondes gemaakt om individuele leerlingen te helpen of coachen.

In één groep ontvangt een leerling een taakbrief van een lagere jaargroep. Deze leerling maakt rekentaken van deze jaargroep.

In één groep wordt gewerkt met een weekschema voor het bieden van hulp. Per dag staat ingevuld wie bij welk vak aan de instructietafel komt werken.

Voorbeeld weekschema

Maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag
Begrijpend lezen	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen	Begrijpend lezen
Lezen	Lezen	Lezen	Lezen	Lezen
Rekenen	Rekenen	Rekenen	Rekenen	Rekenen
Spelling	Spelling	Spelling	Spelling	Spelling
Taal	Taal	Taal	Taal	Taal
Extra	Extra	Extra	Extra	Extra

Rekening houden met leermogelijkheden

In één groep ontvangt een leerling een taakbrief van een hogere jaargroep. Deze leerling maakt rekentaken van deze jaargroep.

In één groep wordt gewerkt met een weekschema voor het bieden van hulp. Per dag staat ingevuld wie bij elk vak aan de instructietafel komt werken. In één groep strepen leerlingen V- taken weg en werken in plusboeken. De leerlingen geven aan dat zij de plustaken zelf uit mogen kiezen.

Rekening houden met een lager/hoger werktempo

In de bovenbouwgroep worden er naast V-taken ook U- taken aangeboden voor leerlingen verder gaan met K- taken. Leerlingen die een lager werktempo hebben maken deze taken niet.

Er worden taken in mindering gebracht wanneer leerlingen aan de instructietafel werken.

Rekening houden met een lager/hoger niveau van zelfstandig werken

Er wordt rekening gehouden met leerlingen met een lager niveau van zelfstandig werken door het begeleiden aan de instructietafel.

In de bovenbouwgroep maken leerlingen plustaken die zij kiezen uit de orthotheek.

In de middenbouwgroep is er één leerling die bij het maken van keuzetaken zelfstandig leert. De leerling kiest zelf het onderwerp waarover hij/zij wil leren. De weg naar het eindproduct staat vast.

Spreken over het product en proces van zelfstandig werken

De leerkracht uit de onderbouw evalueert met de leerlingen het proces en product na afloop van het zelfstandig werken. Bij moeilijkheden noteert de leerkracht namen en taken en plant de leerlingen in op de weekplanning van de volgende week. In de midden- en bovenbouw heb ik geen evaluatie gezien.

5. Vragenlijst aan leerlingen

Vragenlijst ZELFSTANDIG WERKEN met de taakbrief

Naam:	Groep:
--------------	---------------

1. Wat vind je van zelfstandig werken met de taakbrief?

- ☐ Heel leuk
- ☐ Leuk
- ☐ Gewoon
- ☐ Niet zo leuk
- ☐ Vervelend

Ik vind dat omdat,.....

2. Wat vind je van de verplichte taken op de taakbrief (V)?

☐ Heel leuk ☐ Leuk ☐ Gewoon ☐ Niet zo leuk ☐ Vervelend	☐ Heel makkelijk ☐ Makkelijk ☐ Precies goed voor mij ☐ Moeilijk ☐ Heel moeilijk
--	---

Ik vind dat omdat,.....

3. Wat vind je van de keuzetaken op de taakbrief (K)?

☐ Heel leuk ☐ Leuk ☐ Gewoon ☐ Niet zo leuk ☐ Vervelend	☐ Heel makkelijk ☐ Makkelijk ☐ Precies goed voor mij ☐ Moeilijk ☐ Heel moeilijk
--	---

Ik vind dat omdat,.....

4. Het leukste aan zelfstandig werken vind ik.....

Het vervelendste aan zelfstandig werken vind ik.....

5. Tijdens het zelfstandig werken werk ik het liefst **samen / alleen** omdat,.....

6. Krijg je de hulp die je nodig hebt bij het zelfstandig werken?
Ik krijg **genoeg / niet genoeg** hulp, omdat.....

7. Zou je vaker per week willen zelfstandig werken?
Ja / nee, want.....

8. Wat wil je dat zo blijft aan het zelfstandig werken en de taakbrief?

9. Wat zou je willen veranderen aan het zelfstandig werken?

10. Is er iets dat je nog kwijt wil over het zelfstandig werken in de groep?

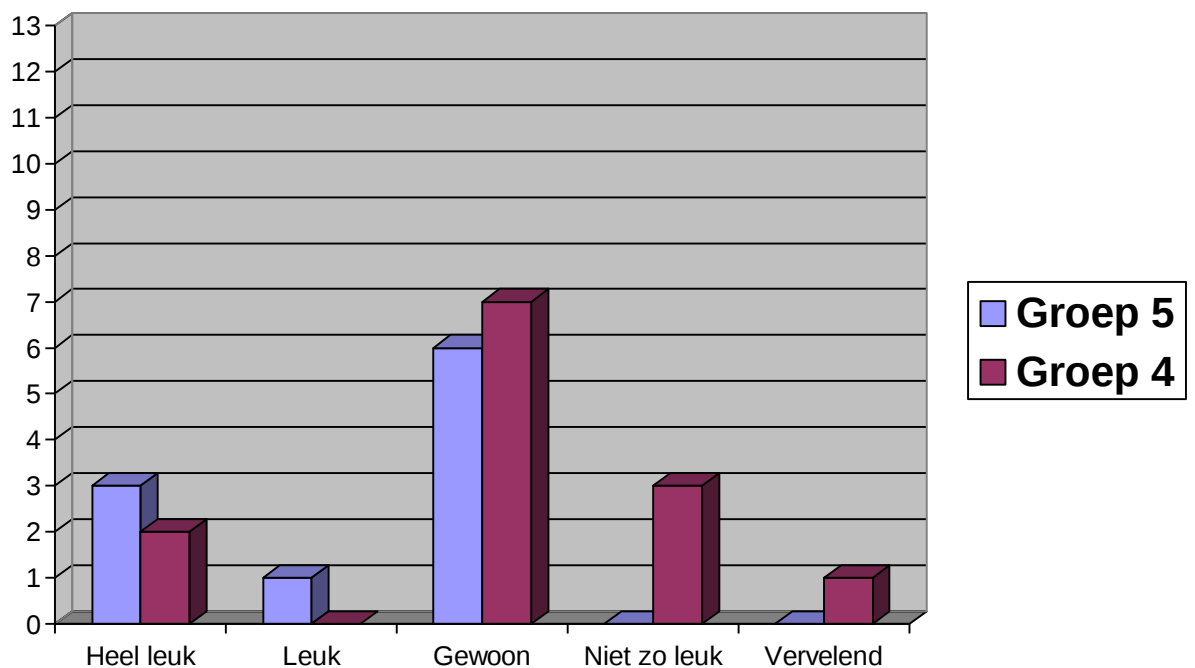
Bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

Juf Janneke

6. Analyse vragenlijst aan leerlingen

Vraag 1:

Wat vinden de leerlingen uit groep 4/5 van het zelfstandig werken met de taakbrief?
Er zijn vijf mogelijkheden weergegeven aan de leerlingen.

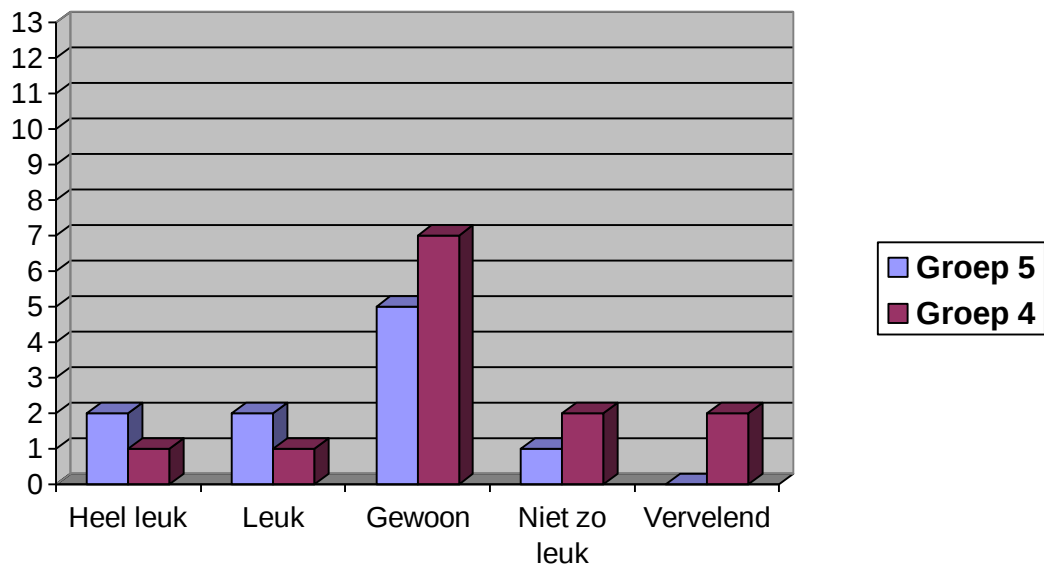

Groep 5 lijkt meer tevreden te zijn dan groep vier.

In groep vijf zijn er geen leerlingen die het niet leuk of vervelend vinden. In groep vier echter vinden vier leerlingen het zelfstandig werken niet zo leuk of zelfs vervelend.

Vraag 2:

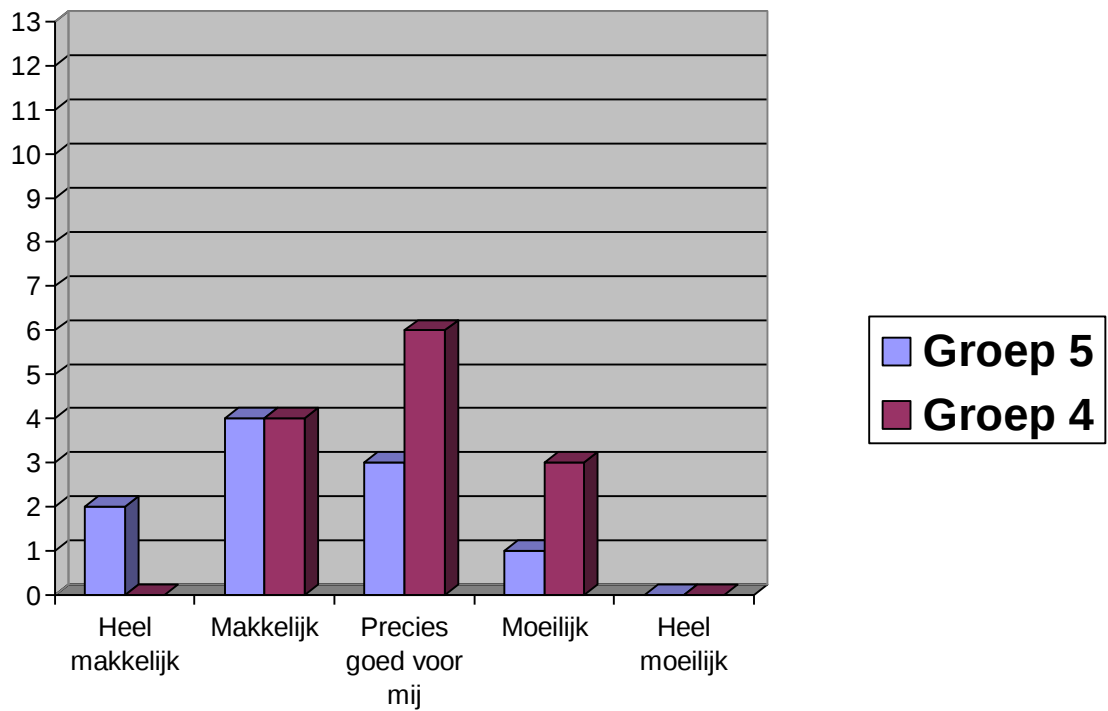
Wat vinden de leerlingen van de verplichte taken op de taakbrief?

Verplichte taken zijn taken die uitgevoerd dienen te worden door alle leerlingen in de groep. Alle leerlingen uit groep vijf maken dezelfde taken ongeacht het ontwikkelingsniveau van de leerlingen.

Groep vijf is over het algemeen een sterke groep leerlingen op het gebied van leren. Een jongen geeft aan dat hij het werken met de taakbrief niet zo leuk vindt. Dit is ook direct de leerling die meer moeite heeft leerstof op te nemen en te verwerken.

Daarnaast heb ik de mogelijkheid geboden aan te geven hoe zij tegenover de taken staan op het gebied van eenvoud naar steeds complexer. Ook deze vorm is weergegeven in een vijf puntsschaal.

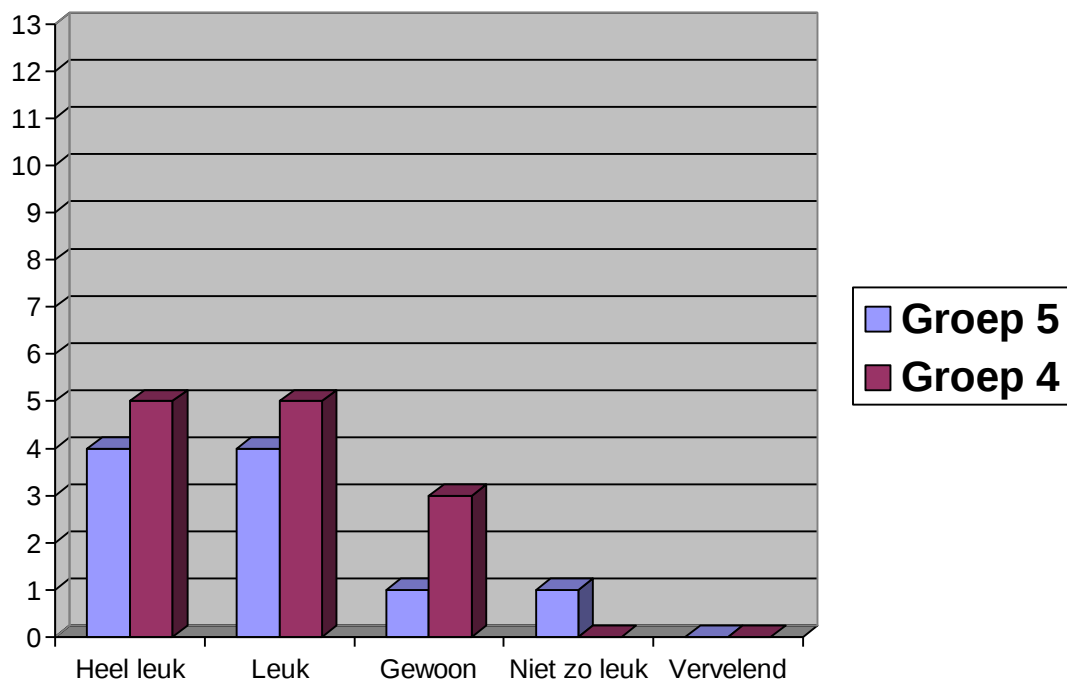

Zes van de tien leerlingen uit groep vijf geven aan dat de taken makkelijk of heel makkelijk zijn.

Drie van de dertien leerlingen geven aan dat de taken moeilijk zijn. Zes leerlingen geven aan dat de taken op niveau zijn. Vier leerlingen geven aan dat de taken makkelijk zijn.

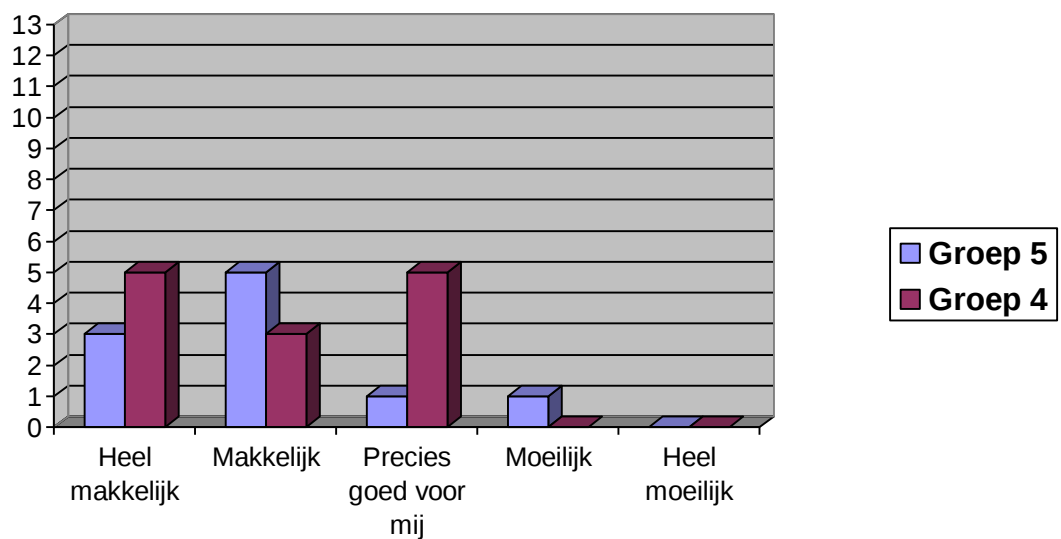
Vraag 3.

Wat vinden de leerlingen van de keuzetaken op de taakbrief?

Keuzetaken maken de leerlingen als zij klaar zijn met de verplichte taken op de taakbrief. Deze taken zijn niet verplicht en worden niet gemaakt door alle leerlingen. Voor het maken van deze taken is geen instructie nodig.

Daarnaast heb ik de mogelijkheid geboden aan te geven hoe zij tegenover de taken staan op het gebied van eenvoud naar steeds complexer. Ook deze vorm is weergegeven in een vijfpuntsschaal.

Vraag 4:

Wat geven de leerlingen aan dat ze leuk vinden aan zelfstandig werken?

Bij deze vraag is geen onderscheid gemaakt in de verplichte- en keuzetaken, maar in meer algemene zin.

De zaken die genoemd zijn door leerlingen heb ik in onderstaande tabel weergegeven. In de tweede kolom geef ik aan hoe vaak er voor deze opmerking gekozen is.

Groep 5

Taken uit de kieskast	
Woordpakket overschrijven (spelling)	
Alles	
Keuzetaken	
Diversiteit van werkjes	
Computer	
Alleen mogen werken	

Groep 4

Taken uit de kieskast	
Spelling	
Keuzetaken	
Computer	
Rekenen	
Taal	
Stil werken	

Vraag 5:

Wat geven de leerlingen aan dat ze vervelend vinden aan zelfstandig werken? Ook hier is geen onderscheid gemaakt in verplichte- en keuzetaken, maar weer in algemene zin.

Groep 5

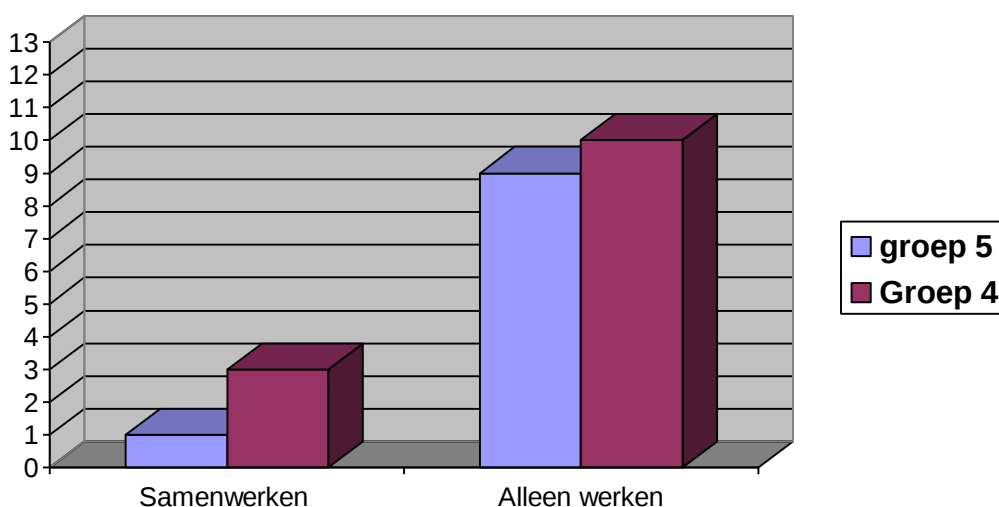
Rekenen is te makkelijk	
Rekenen is te moeilijk	
Taal is te makkelijk	
Schrijven	
Makkelijke taken	
Saaie taken	
Veel verplichte taken	
Tijdsdruk	

Groep 4

Taal is te moeilijk	
Rekenen is te moeilijk	
Verplichte taken	
Keuzetaken	
Stil werken	
Niks	

Vraag 5:

Hoe werken de leerlingen het liefst? Doen ze dat het liefst samen of liever alleen?

De meeste leerlingen uit de groep werken het liefst alleen. In groep vijf heeft één jongen ingevuld liever samen te werken. In groep vier zitten drie leerlingen die liever samenwerken. De overige leerlingen gaan voor alleen werken.

Hiervoor zijn verschillende redenen genoemd. Deze zijn te vinden in onderstaand kader:

Groep 5

- Zelf bepalen- 3 keer
- Werk op tijd afkrijgen - 2 keer
- Beter na kunnen denken- 2 keer
- Minder snel afgeleid worden- 4 keer
- Fijner werken- 1 keer

Groep 4

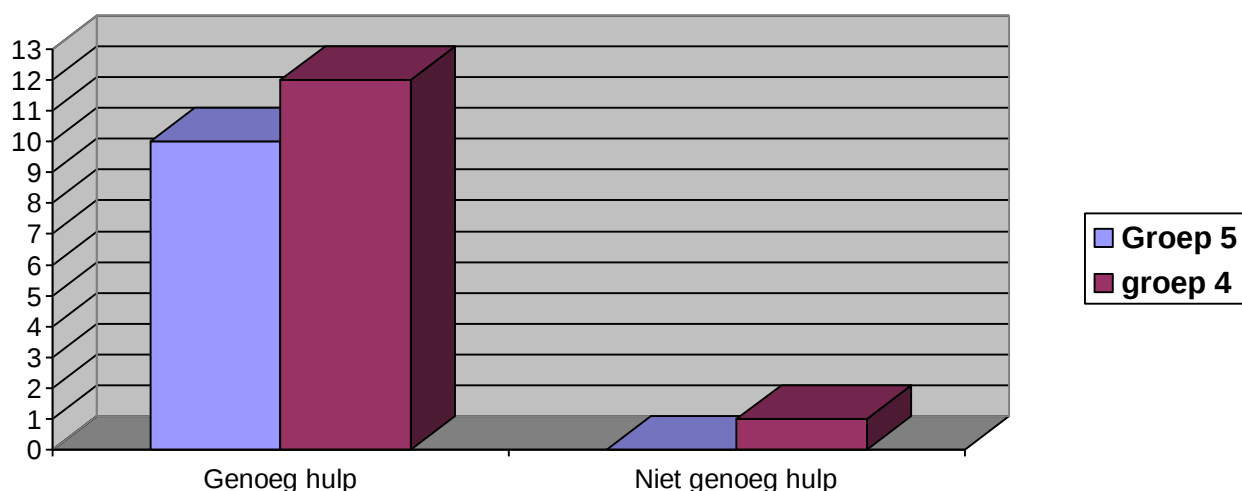
- Zelf bepalen- 1 keer
- Werk op tijd afkrijgen- 1 keer
- Fijner werken- 4 keer
- Minder snel afgeleid worden- 5 keer

De redenen die leerlingen aandragen om samen te werken zijn:

- Gezellig om samen te werken
- Fijner om samen te werken
- Makkelijker om samen te werken: je komt dan beter uit de vraag die gesteld wordt.

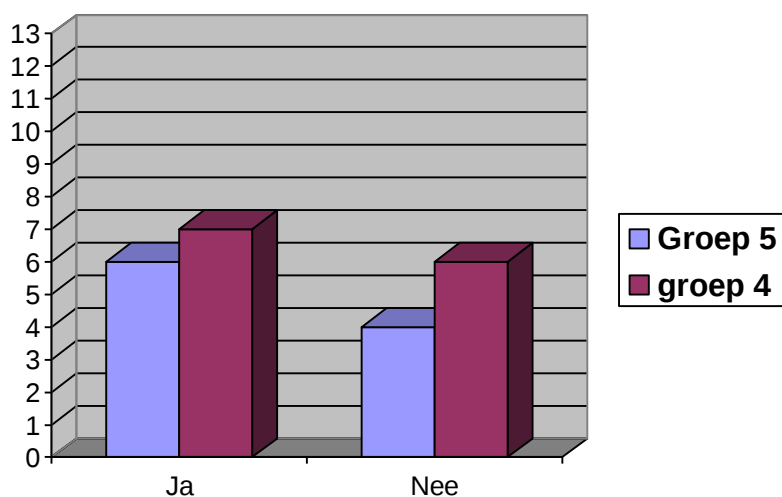
Vraag 6:

Wat vinden de leerlingen van de hulp die ze krijgen? Is deze voldoende aanwezig of vinden zij van niet?

Er is één leerling in de groep die te weinig hulp ervaart. De looprondes die ik maak tijdens het zelfstandig werken zijn voldoende om hen verder te helpen in het proces van zelfstandig werken.

Vraag 7:
Willen de leerlingen vaker per week zelfstandig werken?

De meningen onder de leerlingen zijn verdeeld. In zowel groep vier als groep 5 willen iets meer dan de helft van de leerlingen vaker zelfstandig werken. Er worden hiervoor verschillende redenen aangegeven ten aanzien van wel/niet vaker werken.

Wel vaker zelfstandig werken:

- Ik vind het leuk. Dat wordt vier keer genoemd.
- Het is fijn werken.
- Ik krijg dan alle taken eerder af- Dat wordt vier keer genoemd.
- Ik vind het belangrijk.

Niet vaker zelfstandig werken:

- Ik vind het te makkelijk.
- Ik vind het saai.
- Dan krijg je nog meer taken en het is al veel.
- Ik vind het niet leuk. Dat wordt drie keer genoemd.
- Ik vind drie keer per week goed (groep 4). Dat wordt twee keer genoemd.
- Ik vind dat er dan te vaak zelfstandig werken op het rooster staat.
- we hebben al dagelijks zelfstandig werken op het rooster staan (groep 5)
- Ik heb de taken iedere week al vroeg in de week afgerond.
- Ik zou liever willen spelen.

Vraag 8:

Wat willen leerlingen dat blijft aan het zelfstandig werken?

Groep 5

- Dagelijks zelfstandig werken
- Computer als onderdeel van de taakbrief.
- De keuzetaken- twee keer.
- De taken die ik niet moeilijk vind niet maken.
- Overschrijven van het woordpakket.

Groep 4:

- Spelling- drie keer
- Rekenen- twee keer
- De computer als onderdeel van de taakbrief- twee keer.
- Kieskast –drie keer
- De keuzetaken

Vraag 9:

Wat willen de leerlingen veranderen aan het zelfstandig werken?

Groep 5:

- Moeilijkere taken- vijf keer
- Andere taken
- Meer taken waar je uit kunt kiezen.
- Een keer extra werken aan de computer.
- Minder rekenopdrachten- twee keer.
- Docu op de taakbrief
- Dat ik de makkelijke taken niet hoeft te maken en dat ik moeilijkere taken krijg.
- Dat je zelf mag kiezen wat je gaat doen en waar je over gaat leren.

Groep 4:

- De taalopdrachten- vier keer
- Extra spellingopdrachten.
- Minder rekenopdrachten
- Meer rust in de groep – twee keer.
- Minder keuzeopdrachten.
- Vaker op een dag zelfstandig werken en dan korter.

Vraag 10:

Zijn er nog opmerkingen die de leerlingen willen maken over het zelfstandig werken?

- Op de taakbrief schrijven wanneer de instructies gegeven worden in de betreffende week.

- Meer rust tijdens het zelfstandig werken- drie keer.

- Taal voor groep vier anders- twee keer.

- Moeilijkere taken erin stoppen (groep 4 en 5).

- Minder verplichte taken, meer keuzetaken.

7. Groepsoverzicht

Groep 5

Naam	Sterke leerling	Gemiddelde leerling	Matig tot zwakke leerling
M			Verlengde instructie rekenen/ taal/ begrijpend lezen Aanbod in kleine stappen Materiële ondersteuning
B		Rustig werken (schrijftempo) Zelf keuzes maken	
D			Verlengde instructie rekenen/ taal/ spelling/ begrijpend lezen Aanbod in kleine stappen (structuur) Materiële ondersteuning
EI	Uitdaging rekenen/ spelling/ begrijpend lezen		
Bj	Uitdaging rekenen/ taal/ spelling/ begrijpend lezen Zelf keuzes maken		
E	Uitdaging rekenen/ taal/ spelling/ begrijpend lezen (aanbieden leerstrategieën) Zelf keuzes maken		
Bo		Rustige werkplek Wil onder tijdsdruk staan Puzzelt graag tot oplossingen Uitdaging rekenen	
T	Uitdaging rekenen/ taal/ spelling/ begrijpend lezen Rustige werkplek		
J		Uitleggen moeilijke woorden Uitdaging spelling	
W		Bevestiging en complimenten Uitdaging spelling Bij docu zelf keuzes maken	

T. werkt graag samen. De anderen liever alleen.

Groep 4

Naam	Sterke leerling	Gemiddelde leerling	Matig tot zwakke leerling
S		Rustige werkplek Gewenst gedrag benoemen - directe feedback Aangeven op de taakbrief wanneer instructie gegeven wordt.	
M			Uitdaging rekenen Rustige werkplek Aanbod in kleine stappen Verlengde instructie lezen
B		Verlengde instructie rekenen Verlengde instructie schrijven Werkt graag in stilte	
J		Verlengde instructie rekenen Verlengde instructie schrijven	
Ta		Stappenplan taakwerkhouding Verlengde instructie lezen	
N		Verlengde instructie lezen/ spelling Uitdaging rekenen	
T		Rustige werkplek Verlengde instructie taal Maakt zelf graag keuzes	
Th			Verlengde instructie rekenen/ taal/ spelling/ lezen Visuele ondersteuning Materiële ondersteuning Koptelefoon bij verwerken (stilte) Wenst meer hulp
Br		Rustig werken (schrijftempo)	
Ju			Verlengde instructie lezen/ spelling Complimenten geven Rustige werkplek Wil bij docu graag zelf kiezen
Ni	Uitdaging rekenen/ taal		
E			Verlengde instructie rekenen/ taal/ spelling/ lezen Visuele ondersteuning Werken in stilte Beperken van veranderingen Wenst meer hulp
Th	Uitleggen moeilijke woorden Uitdaging rekenen/ taal/ spelling Werk liever in werkboeken dan in schriften		

J, Ta en Ju werken graag samen. De anderen liever alleen.

8. Documentenanalyse taakbrieven in een turftabel

Voor beide groepen heb ik vier aangeboden taakbrieven geanalyseerd. Ik heb gekeken naar de verplichte taken.

Groep vijf maakt wekelijks tien taken.

Groep vier maakt wekelijks zeven tot acht taken.

In de turftabel is af te lezen hoeveel taken een beroep doen op een bepaald niveau van zelfstandig werken.

Onder de turftabel licht ik een en ander toe.

Groep 5

	Zelfstandig verwerken	Zelfstandig werken	Zelfstandig leren	Zelfverantwoordelijk leren
Week 1	3	6	1	0
Week 2	3	6	1	0
Week 3	3	6	1	0
Week 4	3	6	1	0

Bijna alle taken in de leergebieden: begrijpend lezen, rekenen, taal en spelling zijn verwerkingstaken of taken die een beroep doen op zelfstandig werken.

Eén keer per week mogen de leerlingen aan de computer werken om in een bepaald vakgebied (rekenen, spelling of aardrijkskunde) te oefenen. Het doel staat redelijk vast. De leerling kiezen zelf hoe ze dit doel behalen. Er zijn verschillende manieren mogelijk zijn. Het gaat hier om zelfstandig leren.

Groep 4

	Zelfstandig verwerken	Zelfstandig werken	Zelfstandig leren	Zelfverantwoordelijk leren
Week 1	4	3	1	0
Week 2	3	4	0	0
Week 3	3	5	0	0
Week 4	4	3	1	0

Voor groep vier gelden dezelfde opmerkingen als die bij groep vijf staan. Ook hier is het werken aan de computer gericht op zelfstandig leren.

9. Zoektocht naar werkvormen voor zelfstandig werken

In bijlage 9 staan achtereenvolgens:

1. Bezoek aan een Duitse basisschool -> aan de slag met leervragen en wensen van leerlingen in ateliers.
2. Mindmappen-> onderwerpen uitdiepen in een werkmap voor leerlingen
3. 'De werkwinkel'-> theorie
4. Leergids 'zelfgestuurd leren'-> theorie en stappenplan

1. Bezoek basisschool Duitsland “ Arbeitsgemeinschaften”

(vrij vertaald: werkateliers)

Datum: donderdag 1-3-'12

Om over de grenzen van het Nederlandse onderwijsbestel te kijken, heb ik een bezoek gebracht aan een Duitse basisschool in het grensgebied.

In een gesprek met C., coördinator van deze school, heb ik de organisatie van zelfstandig werken in grote lijnen in kaart gebracht.

Vanaf 2005 wordt op maandag-, dinsdag-, en donderdagmiddag gewerkt in werkateliers in de groepen 3, 4 en 5. Per schooljaar worden acht thema's aangedragen door het team van leerkrachten. Vier thema's worden uitgevoerd door leerkrachten, de andere thema's worden ingevuld door vakleerkrachten of mensen die affiniteit hebben met een bepaald vakgebied.

Dit schooljaar zijn de volgende thema's actueel:

Leerkrachten	Vakleerkrachten
Kochen und backen	Englisch
Theater	Niederländisch
Wald und natur	Sport
Werken (ambachtelijke beroepen)	Umgang hunden*

** Dit thema wordt om de drie maanden vervangen.*

Aan het begin van het schooljaar wordt in elke groep een ideeënbus neergezet. Leerlingen kunnen leervragen en wensen in de bus stoppen ten aanzien van de thema's.

Leerkrachten maken een planning van lesactiviteiten over drie maanden, rekening houdend met wensen van leerlingen.

Leerlingen schrijven zich in voor de lessen. Per week dienen dat drie verschillende ateliers te zijn. De leerkrachten schrijven de planning over op inschrijfkaarten van de leerlingen.

Leerlingen gaan met hun inschrijfkaart naar het atelier en volgen 's middags een 'workshop'. Deze wordt aan het einde van de middag door de (vak)leerkracht afgetekend.

Na afloop wordt in de eigen groep verteld wat leerlingen gedaan hebben, wat ze geleerd hebben en wat ze mogelijk nog willen leren. De leerkracht noteert opmerkingen van leerlingen.

Leerkrachten evalueren met regelmaat en passen het lesaanbod aan wanneer nodig. Er is variatie in thema's mogelijk. De volgende periode is: 'Feurwehr' gepland. In Duitsland hechten ze veel waarde aan jeugdvrijwillige politie/brandweer etc.

Ik heb deze middag rondgelopen en bezocht diverse ateliers. Wat me opviel was de rust waarin leerlingen werkten. Instructies werden niet of nauwelijks onderbroken. Ontzettend veel respect voor leerkrachten en voor elkaar.

In alle ateliers gaat het om het toepassen van technieken: het zelf doen en ervaren. Bij 'kochen und backen' werden eenvoudige gerechten gemaakt met behulp van stappenplannen.

Bij 'theater' werden technieken geoefend en een minimusical in elkaar gezet.

Bij 'wald und natur' liepen leerlingen naar het Reichswald en gingen op zoek naar bijzonderheden. Er werd stil gestaan bij het mooie van onze natuur. De leerkracht vertelde erover in het bos. Op school werd een collage, een tekening of werkstuk gemaakt van of over deze bijzonderheden.

Bij 'werken' mochten leerlingen figuurzagen en schilderen.

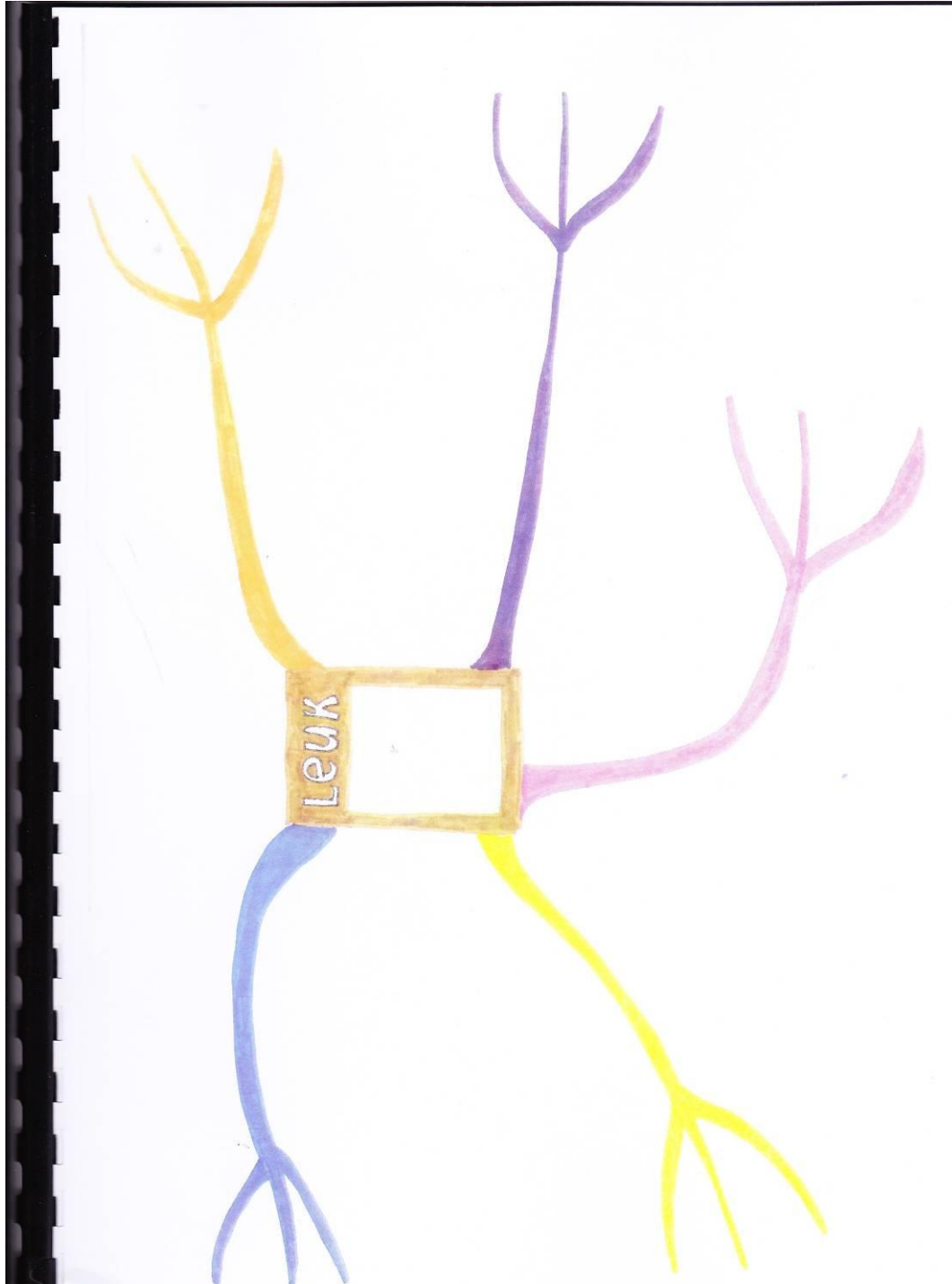
Bij de vakken 'Niederländisch en Englisch' werden dialogen geoefend en later toneelstukjes ingestudeerd.

Bij 'sport' hebben de leerlingen in circuitvorm gymoefeningen uitgevoerd en vervolgens in groepjes een stukje gymles gegeven.

Bij 'umgang hunden' leerden leerlingen hoe zij honden kunnen benaderen, zagen zij hoe politiehonden te werk gaan en speurden zij zelf met honden naar verstopte voorwerpen.

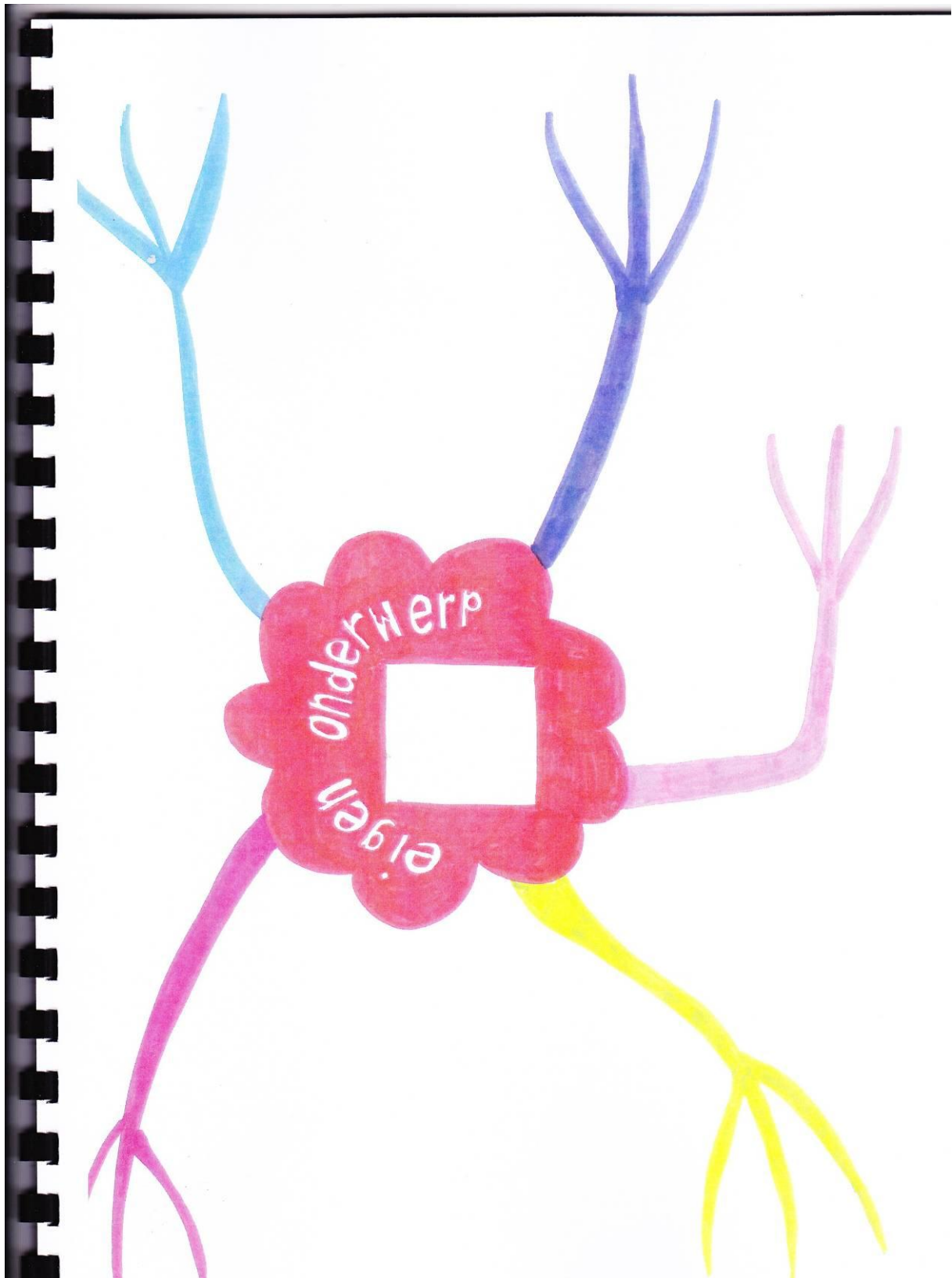
2. 'Mindmappen' om geheel naar eigen inzicht een onderwerp uit te diepen.

Van een medestudent, S., heb ik hiervoor een werkmap gekregen. Per blz. geef ik een korte instructie.

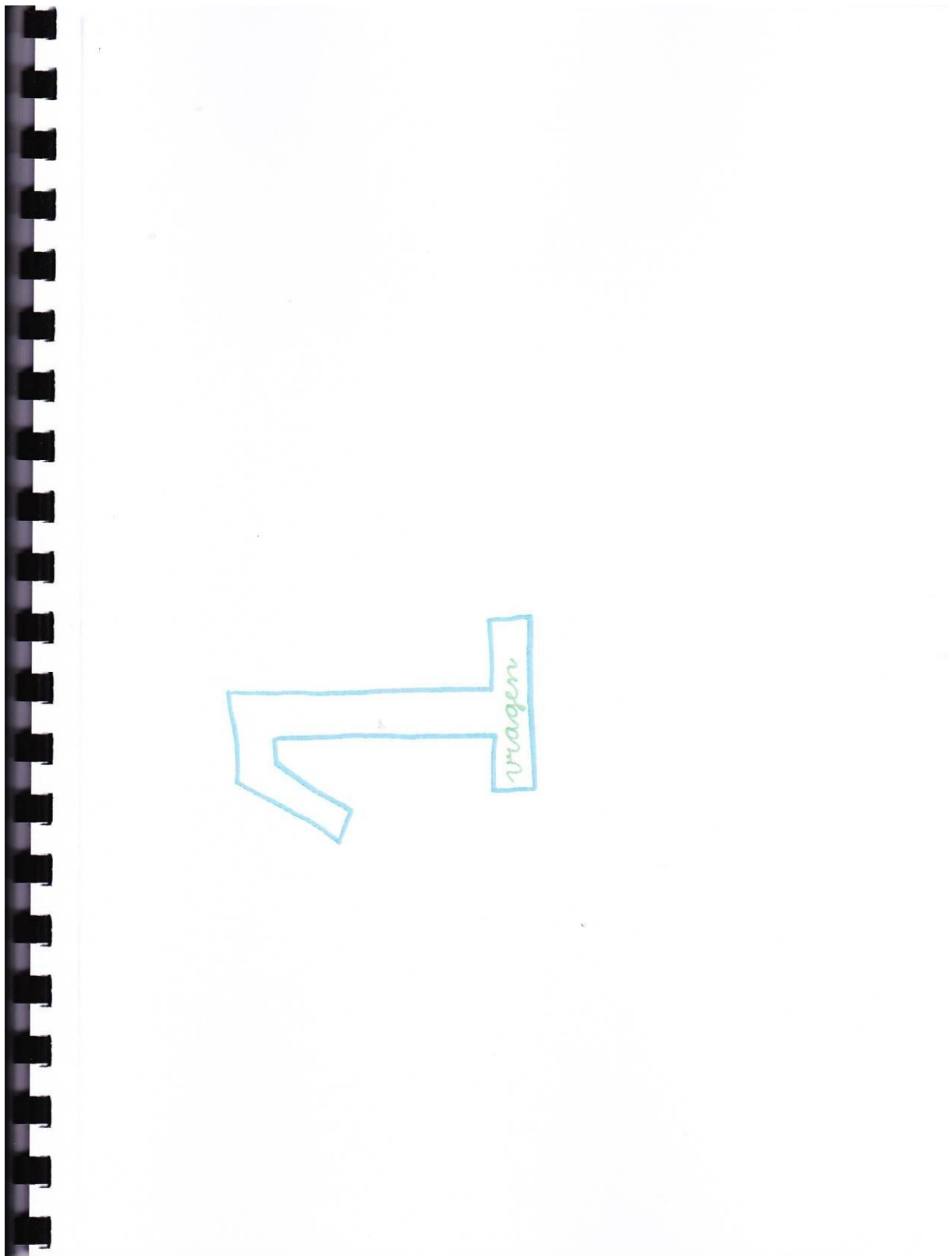

Leerlingen schrijven op de gekleurde takken onderwerpen waarin zij geïnteresseerd zijn. Op de zijtakken schrijven ze zaken die daarmee te maken hebben.

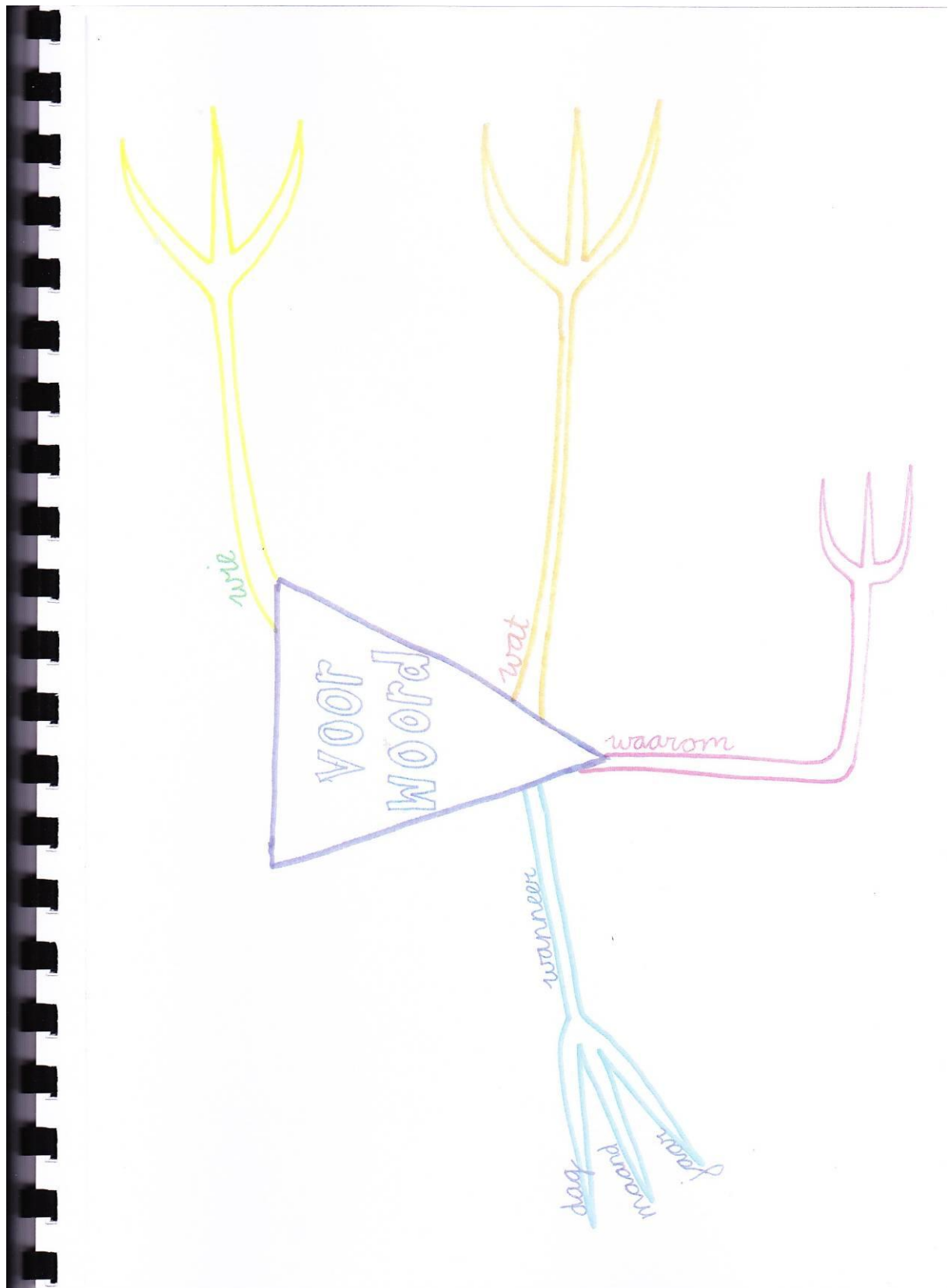
Leerlingen kiezen de tak die hen het meest aanspreekt.

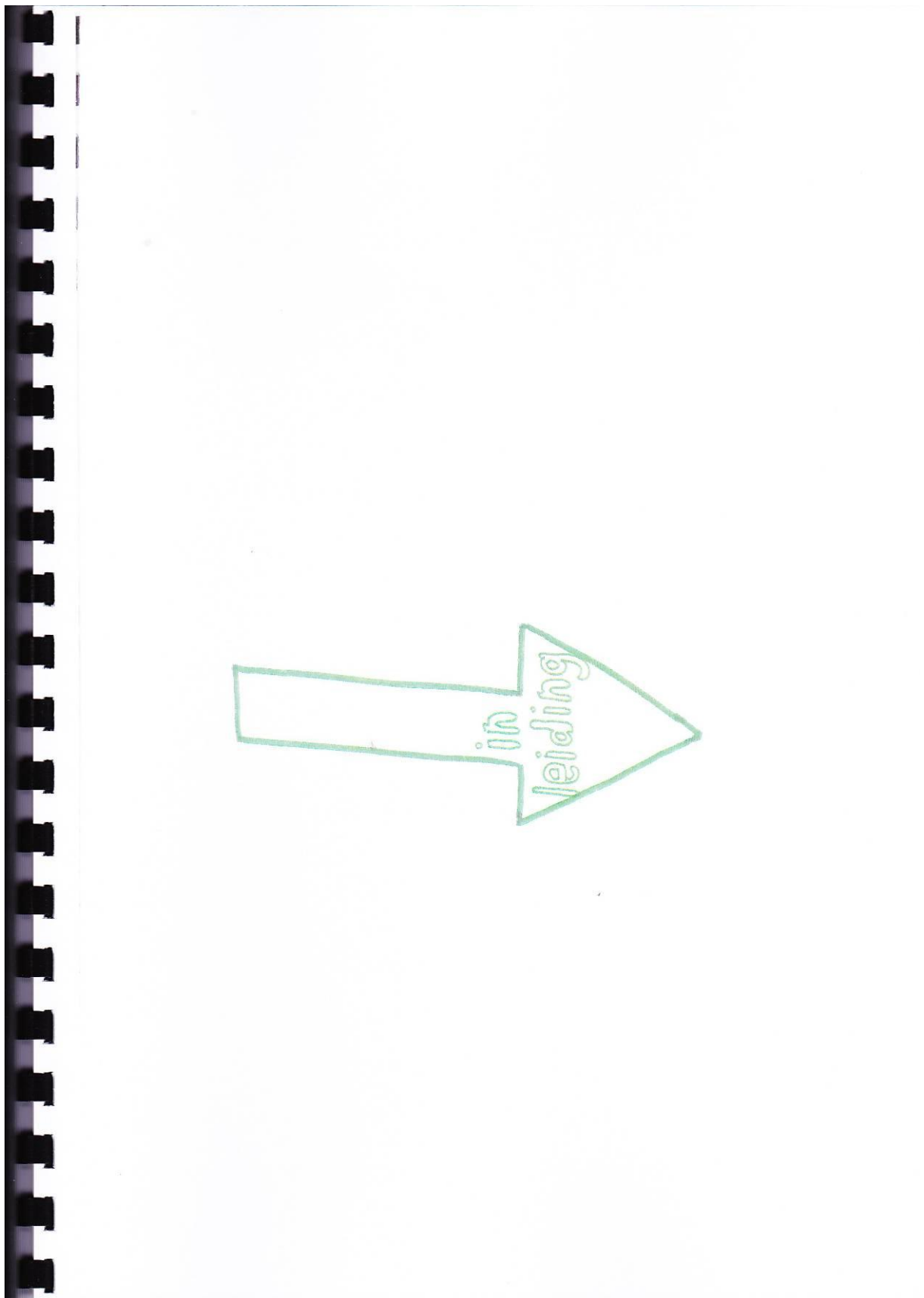
Leerlingen schrijven het gekozen onderwerp in het midden van de bloem. Alles wat er bij hoort schrijven ze op de zijtakken en bedenken wat daar nog meer bijhoort. Dat komt op de zijtakken te staan.

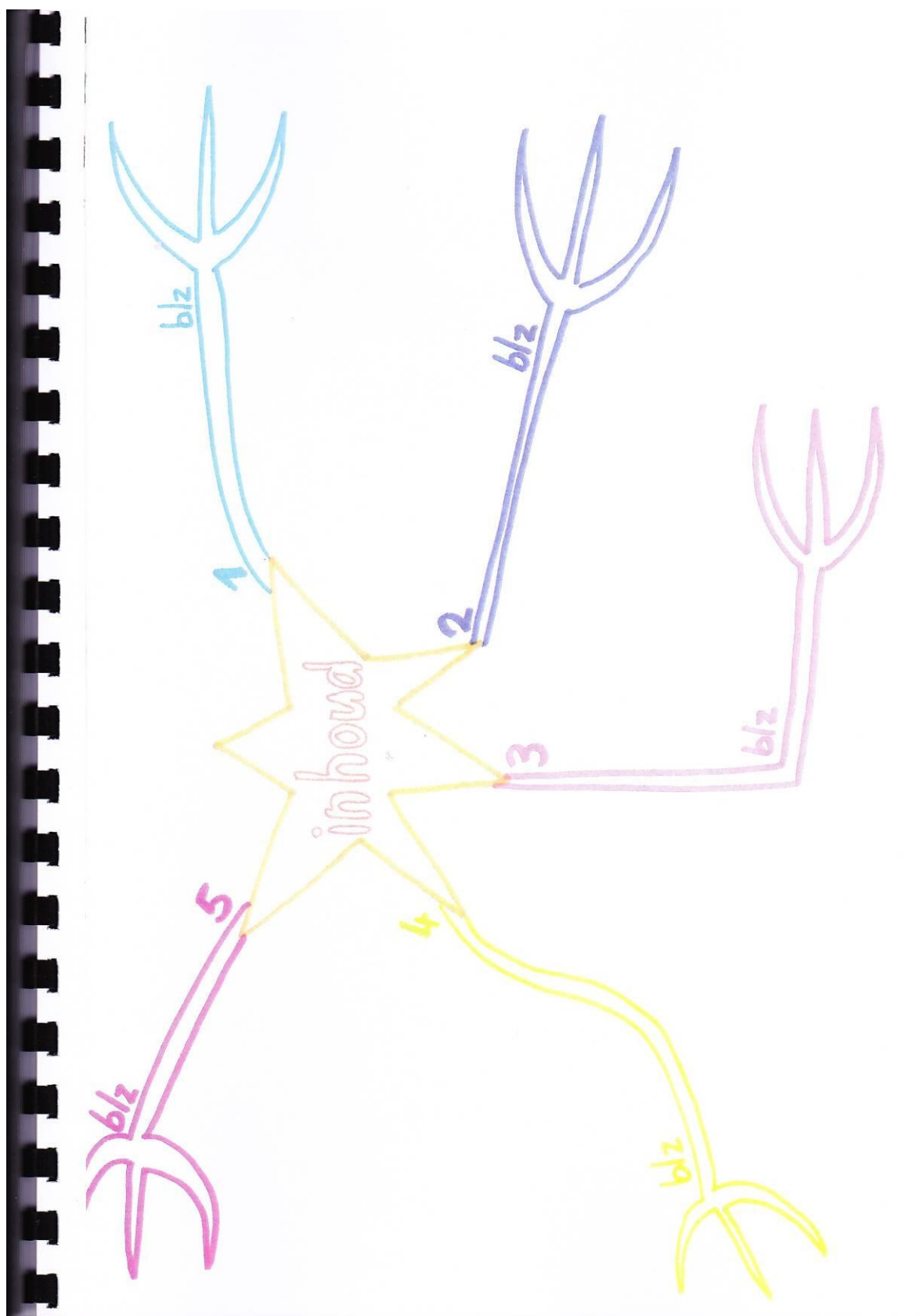
Elke tak van de bloembladzijde heeft een bepaalde kleur. In de werkmap zitten vijf bladzijden met een getal in kleur. Deze bladzijde hoort bij de blauwe tak. Leerlingen stellen zichzelf vragen over het onderwerp bij de tak en noteren deze. Ze schrijven erbij hoe ze aan het antwoord op de vraag denken te komen.

De leerlingen vullen de verschillende takken in. Dit proces zorgt ervoor dat leerlingen nadenken over wat ze gaan doen, waarom ze het gaan doen en wanneer ze het gaan doen. Zij stellen doelen wanneer het werk klaar zal zijn.

De leerlingen schrijven een inleiding op het gekozen onderwerp met behulp van de eerder ingevulde bladzijden.

Leerlingen geven aan wat er op elke bladzijde aan bod komt.

hoofdstuk 1

boek:

website:

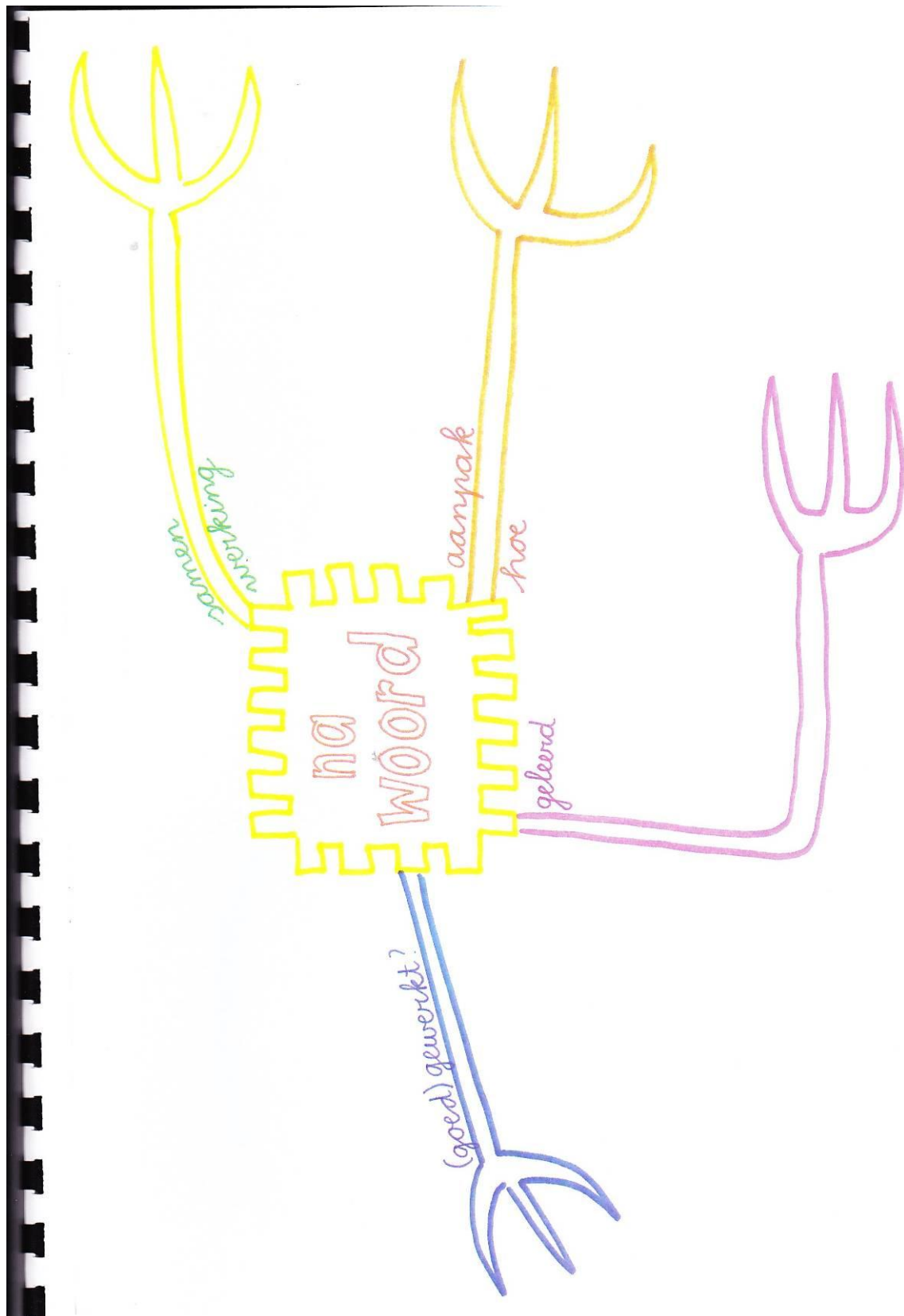
Leerlingen schrijven of typen een hoofdstuk. De blauwe kleur correspondeert met vragenblad 1. De leerlingen maken een verhaal van de antwoorden die ze gevonden hebben en geven aan waar ze deze informatie gevonden hebben.

Bibliografie

boeken

websites

Op de laatste bladzijde geven de leerlingen alle gebruikte bronnen weer.

Leerlingen vullen tot slot de takken op de laatste bladzijde in om te geven hoe ze gewerkt hebben, of ze prettig samen gewerkt hebben en wat ze ervan geleerd hebben.

3. 'De werkwinkel'

Een creatieve manier om effectieve leertijd te verhogen (Klabbers, V. 1997) .

Klassenorganisatie, zelfstandig werken en differentiatie komen in een concrete uitwerking samen.

De werkwinkel is een plaats in het klaslokaal waar opdrachten, verschillend van aard, liggen.

Leerlingen kopen taken uit de winkel. Een gouden regel: wie een taak kiest en meeneemt naar zijn/haar eigen tafel verplicht zich deze af te ronden en in te leveren. Maar net zoals in een echte winkel ben je niet verplicht de taak te kopen. Zo leg je het initiatief om te leren bij leerlingen.

Als leerlingen zelf werkjes mee mogen nemen van thuis om in de werkwinkel te leggen neemt de betrokkenheid toe en ontstaat mede- eigenaarschap.

Voor leerlingen die niet wekelijks toe komen aan het werken aan extra opdrachten is het handig een half uurtje per week te reserveren waarin alle leerlingen een werkje kunnen kopen en maken.

4. 'De zelfstandige leergids' (Goertz, J. & Betts, G. 1994)

De ervaring is er dat leerlingen de basisstof die aan de orde komt allang beheersen.

Leerlingen kunnen gaan leren wat ze willen, maar wel op een gestructureerde manier. Het ontwikkelen van een eigen manier om nieuwe dingen te leren is het belangrijkste doel en dit is iets wat kinderen van alle leeftijden kunnen bereiken.

Zodra je kinderen de tijd geeft om datgene te leren waarin zij zelf geïnteresseerd zijn, kan het gebeuren dat ze zo opgewonden raken dat ze passie ontwikkelen voor hun onderwerpen. Ze spenderen tijd met het achterhalen van informatie over hun passie. Echte motivatie komt pas wanneer we kinderen leren te werken over wat hen het meest interesseert. De kans is groot dat wanneer kinderen leren dat leren leuk is, zij hun leven lang blijven leren. En dat is het hoogste doel dat bereikt kan worden.

De leergids is er omdat er teveel nadruk ligt op datgene wat voorgeschreven is en wat in methodes staat.

Doelen bereiken die leiden tot life-long learning:

- leren hoe te leren (metacognitie)
- het leren van leerlinggerichte kennis
- Kritisch en creatief denken
- Keuzes maken en beslissingen nemen
- Activiteiten plannen
- Zichzelf evalueren en zichzelf testen
- Plannen van het doorgeven van inhoud, proces en product

Ontwerpen van nieuwe projecten om te blijven leren

10. Logboek zelfstandig werken

Week 1- februari 2012

Door de klassenbezoeken bij leerkrachten was ik positief verrast over de effecten van regels voor het plannen van twee verplichte taken per dag. Voorheen dacht ik dat ik leerlingen vrij moest laten in de keuze of zij eerst alle V- taken af wilden maken of niet. In mijn groep komen niet alle leerlingen toe aan het maken van keuzeopdrachten. In andere groepen kwamen bijna alle leerlingen er aan toe.

Deze week heb ik bij de instructie van de taakbrief de nieuwe regel geïntroduceerd:

‘Plan twee verplichte taken op een dag en werk daarna aan keuzetaken’.

Bijzonder! NU kwamen alle leerlingen toe aan het maken van keuzetaken. Er heerste een andere sfeer. Opluchting en gezelligheid. Dat werkte positief op mij.

Aan het einde van de week hebben alle leerlingen aan tenminste twee keuzetaken gewerkt. Ik heb leerlingen gevraagd wat ze ervan vonden.

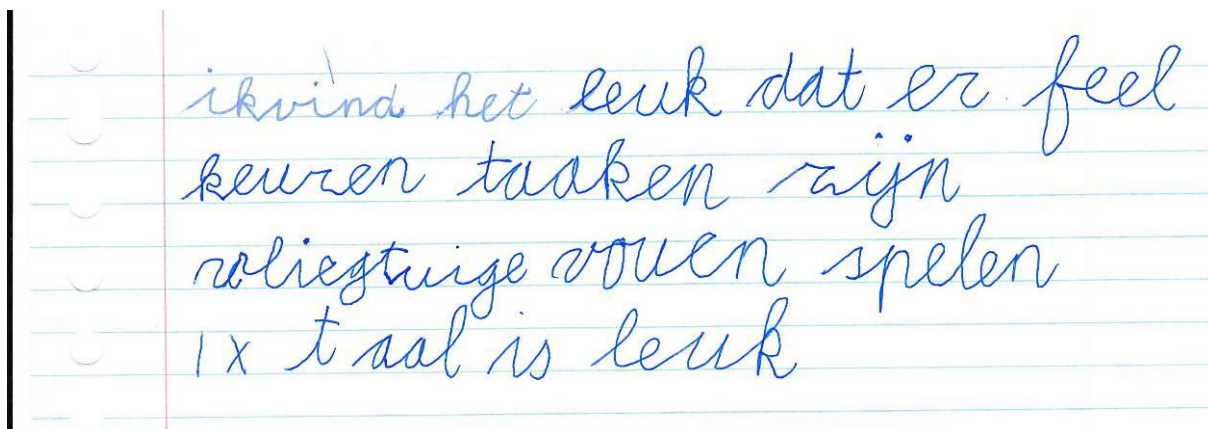
Vooraf over de toename van rust hebben leerlingen positief gereageerd. Dat komt omdat er voorheen vooral op donderdag aan keuzetaken gewerkt werd. Leerlingen die er niet aan toekwamen konden zich moeilijker concentreren, omdat het andersoortige taken zijn die vaak gepaard gaan met overleg of het gebruik van ontwikkelingsmateriaal.

Dinsdagmiddag heb ik de werkwinkel geïntroduceerd aan groep vier. Hiervoor heb ik vijf materialen verzameld met een open karakter: het spel Yahtzee, een hulpkaart voor het maken van een eigen kwartet, stappenplannen voor het vouwen van verschillende vliegtuigen met wedstrijdelement (welke vliegt het verst?-Meten), het zelf afschrijven van een verhaal/gedicht en een uitvindingen- werkblad waarop leerlingen namen voor uitvindingen schrijven en zelf een aantal uitvindingen mogen tekenen. Belangrijk dat ik het open karakter meeneem bij het verzamelen van activiteiten. Dat vergroot juist de kans op het oplossen van problemen op eigen wijze. Niet alle leerlingen komen wekelijks toe aan het maken van keuzetaken daarom kies ik ervoor wekelijks drie kwartier te werken in de werkwinkel en kan ik met groep vijf aan de slag met zelfstandig leren.

Leerlingen wilden direct een taak kopen, maar ik heb dat uitgesteld naar donderdagmiddag om ze nieuwsgierig te houden. De regel van het kiezen voor een taak was duidelijk. 'Je mag ze allemaal bekijken, maar de taak die je meeneemt naar je plaats maak je'.

Donderdagmiddag was fantastisch! Leerlingen gingen razend enthousiast aan het werk. Het kopen van taken was niet zo eenvoudig. Ik kwam er meteen achter dat een registratieformulier per leerling handig zou zijn. Dan houd ik zicht op wat leerlingen kiezen en waar behoefte aan is. Daar begin ik volgende week mee.

Van één leerling heb ik de volgende feedback gekregen:

ik vind het leuk dat er veel
keuren taken zijn
roliegtuige vullen spelen
1x taal is leuk

Nadat ik groep vier aan het werk gezet had, heb ik groep vijf de resultaten uit de vragenlijsten teruggekoppeld. 'Jullie willen graag moeilijkere taken en/of willen graag zelf bepalen waarover je gaat leren'.

Ik heb daarom een combinatie gemaakt van mindmappen en werken uit de zelfstandig-leren-gids.

Alle leerlingen kregen een werkboekje voor mindmappen. Alleen al op het mooie boekje zijn ze erg trots! Ik gaf de leerlingen aan dat ze vijf dingen op mochten schrijven die ze leuk vinden en een aantal dingen die daarbij horen. Ik heb rondgelopen om leerlingen op weg te helpen. Na enkele kleine tien minuten kozen de leerlingen een onderwerp dat hen aansprak en op de volgende bladzijde schreven ze dit op. Dezelfde werkwijze werd nog een keer herhaald om het onderwerp uit te diepen. Dat was voor sommige leerlingen best pittig. Ik heb hardop denkend mijn

eigen onderwerp uitgediept op het bord. Voor enkele leerlingen was dat genoeg, anderen hadden mijn hulp nog nodig.

Ik heb de leerlingen elkaar laten vertellen welk onderwerp ze gekozen hebben om de komende tijd mee aan de slag te gaan. Ze wilden elkaar dolgraag alles vertellen: het onderwerp, hoe aan informatie te komen etc.

Leerlingen mochten zichzelf vragen stellen over de onderwerpen die zij opgeschreven hadden op de gekleurde takken in hun boekje. Ik heb om hen te helpen goede vragen te stellen een hulpblad gemaakt. Het blad hangt in de klas.

Bijna alle leerlingen lukte het zichzelf vragen te stellen. Eén meisje werd er onzeker van. Ze gaf aan dat ze niet wist of ze het goed deed. De nieuwe manier van leren kan niet 'nagekeken' worden met een antwoordenboek. Ik heb haar begeleid bij het stellen van vragen.

Week 2- maart 2012

Ik heb de regel van het plannen nogmaals herhaald en aangegeven dat er nog een nieuwe regel bijkomt: 'tijdens het eerste blok van zelfstandig werken zit ik aan de instructietafel en werk ik met leerlingen. Op je taakbrief staat wanneer je van mij instructie krijgt'.

Deze leerlingen staan ook mijn weekschema voor hulp. Goed dat sommige leerlingen uit zichzelf naar de instructietafel komen.

De overige leerlingen riep ik bij me met hun taakbrief en heb taken samen bekeken en besproken. Met enkele leerlingen heb ik taken samen gemaakt. Bij leerlingen die mee hebben gedaan met een extra leesinstructie, die staat niet als taak op de taakbrief, heb ik taken of delen ervan weggestreept.

In groep vier zet ik voortaan één taaltaak op de taakbrief. Dat was vorige week aan ook aan de orde en dat vonden de leerlingen erg prettig. Ze vinden de taalmethode erg lastig en voor mij was het vooral veel fouten aanstrepen. Weinig effectief!

Dat viel dus in goede aarde. Hiervoor in de plaats heb ik een schrijfpdracht op de taakbrief gezet.

Groep vijf vindt het jammer dat er voor hen nog geen concrete veranderingen zichtbaar zijn- volgende week ga variëren met taken uit OJW (aardrijkskunde, geschiedenis, natuur, verkeer).

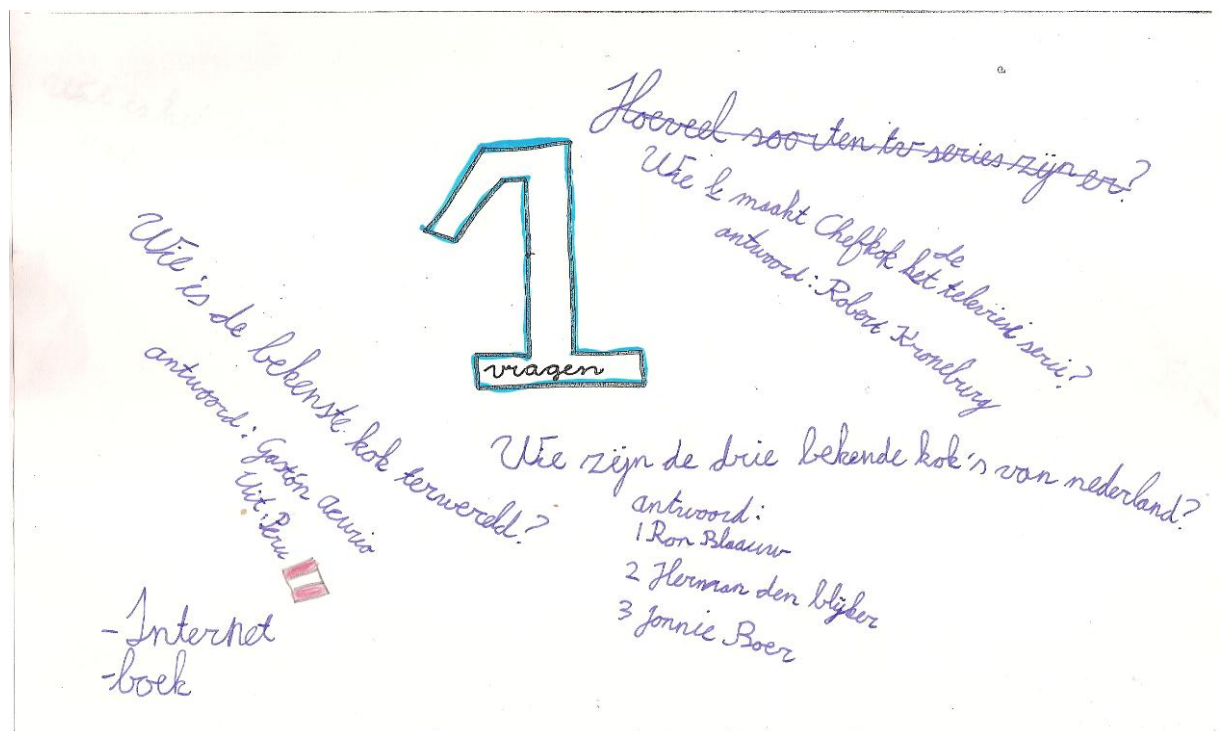
Het werken met de werkwinkel was te gek. N., een meisje uit groep vier, heeft uit zichzelf een puzzel meegenomen om de tafels te oefenen. Ze gaf aan dat hij best even op school mocht blijven.

Als leerlingen zelf werkjes meenemen voor de werkwinkel neemt de betrokkenheid toe en ontstaat mede- eigenaarschap. Ik heb haar de hemel in geprezen. Nu maar hopen dat er meer leerlingen komen met mooie aanvullingen!

Voor het registreren van werken in de werkwinkel had ik een strippenkaart gemaakt. Op mijn strippenkaart stond de tafelpuzzel niet. Wel de andere taken. Dat werkt voor mij dus niet. Ik geef de leerlingen volgende week een leeg blad waar zij op invullen wat ze gedaan hebben en wat ze na afloop bij mij inleveren.

In groep vijf zijn leerlingen helemaal weg van het zelfstandig leren. De klas ligt vol met informatieboekjes die ze zelf meegenomen hebben. Iedereen is aan de slag met het stellen van leervragen of het zoeken naar informatie om vragen te beantwoorden. Helaas geven de informatieboekjes niet alle antwoorden en moet er veel gebruik gemaakt worden van Internet. Tien leerlingen en zes computers is dan niet heel handig. Volgende week ga ik werken met een computerschema. Het vergt meer structuur binnen het klassenmanagement.

Er wordt hard gewerkt bij het stellen van vragen:

Week 3 maart 2012

Deze week verander ik voor groep vier niets aan de het werken met de taakbrief. Ook de regels blijven gehanteerd.

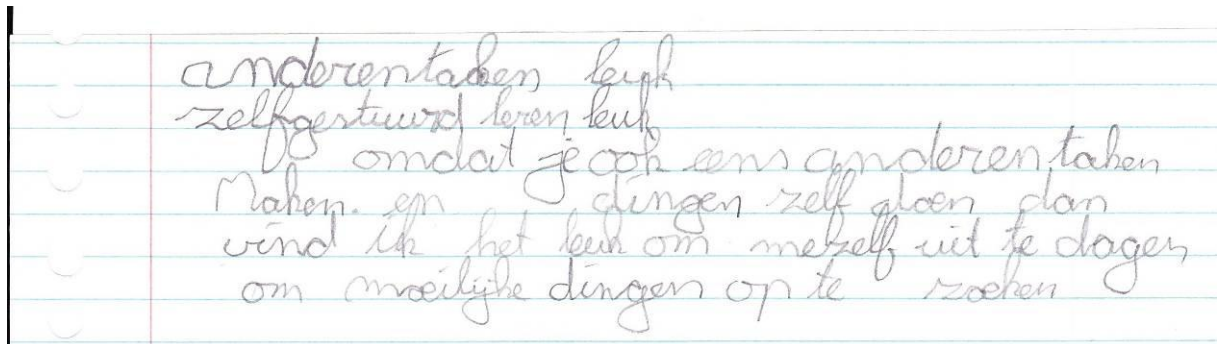
Voor groep vijf heb ik een ruimte vrij gelaten op de taakbrief. Bij aardrijkskunde hebben we het gehad over een maquette.

In overleg met leerlingen hebben we besloten dat schrijven deze week van de taakbrief gaat en dat ze zelf een maquette bouwen van hun droombuurt.

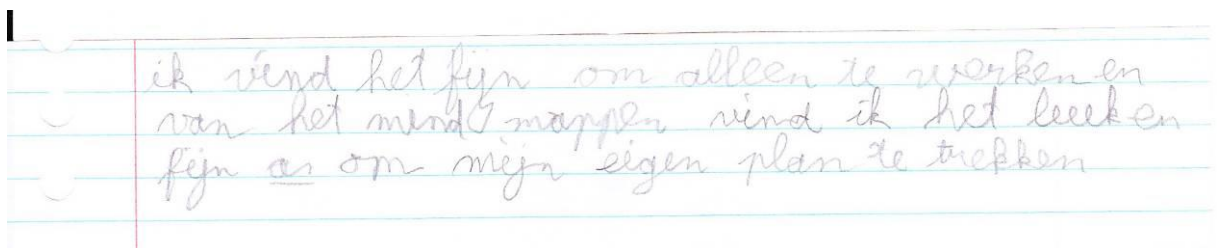
Ik heb leerlingen aangegeven dat ze mogen nadenken over een taak die volgende week op de taakbrief gezet kan worden. Keuzes maken en beslissingen nemen is iets wat de leerlingen aangeven graag te willen doen.

Het werken in stilte en met het weekschema loopt als een trein. Wat een rust en structuur voor mijzelf en de leerlingen.

Deze week heb ik de tussentijdse evaluatie gepland met leerlingen. Hier de feedback van leerlingen:

anderen taken leuk
zelfgestuurd leren leuk
omdat je ook eens anderen taken
maken en dingen zelf doen dan
vind ik het leuk om mezelf uit te dagen
om moeilijke dingen op te zoeken

ik vind het fijn om alleen te werken en
van het mind mappen vind ik het leuk en
fijn as om mijn eigen plan te trekken

Ik vind zelfstandig werken nu leuker.
Ik vind alleen werken leuk.
Als het rustig is kan ik me goed werken.

Ik wil een nieuwe taak soms. ik wil
Soms wil ik puzzelen moeilijke taken uitproberen.

ik vind het SUPER!
Leuk
hopelijk gaat het nu het
helemaal ^{heden} jaar
topie!!

Daar word je als leerkracht helemaal blij van.

Na drie weken zelfstandig leren zie ik dat dit mogelijk is voor alle leerlingen, ongeacht het ontwikkelingsniveau van leerlingen.

Eén leerling in mijn groep die normaal gesproken veel extra instructie nodig heeft, heeft mij nu helemaal niet nodig. Hij heeft zelf vragen bedacht, bedacht hoe hij aan de antwoorden komt en hoe hij de informatie wil delen met medeleerlingen.

Op zijn vragenblad heeft hij zijn onderwerp omkaderd en erachter geschreven waar hij de informatie vandaan wil halen. Daarna heeft hij een hoofdstuk geschreven over de ploeg. Hij pakte het geschiedenisboek want wist nog dat we het daar eens over

gehad hadden. Het product dat hij heeft gemaakt is een poster. Hierbij vertelt hij zijn medeleerlingen over de ploeg, hoe diep hij gaat en hoe er vroeger mee gewerkt werd.

1. Hoe diep gaat de ploeg? internet

2. Wat is de outfit ploeg der wereld? Google.

de ploeg gaat een halve meter diep.

een os met een hele oude ploeg

die nu niet meer gebruiken en die nu niet meer
vreter diep. En vroeger toen
hadden ze nog geen tractoren.
Toen werden ze de ploegen door
een os getrokken. Want de rede
om te ploegen is om te kunnen
zaaien in de lose grond.

boek: geschiedenisboek
website: www.wikkiekids.nl

Ik wil hiermee doorgaan. Als ik de diversiteit aan onderwerpen zie, de motivatie van leerlingen, het delen van informatie met elkaar ben ik de meest gelukkige juf op aarde.

Week 4- maart 2012

Het werken met het computerschema voor groep vijf liep fantastisch tot vandaag. Ik was leerlingen in de groep aan het helpen toen er een leerling naar me toe kwam. Een jongen uit mijn groep vijf vond het duidelijk lastig zonder toezicht op de gang te werken. Hij was 'plaatjes' aan het bekijken die niet bij zijn onderwerp hoorden.

Ik vond het jammer, maar had er helemaal niet bij stil gestaan dat dit zou gebeuren. Vrij naïef, maar ach, groep vijf?! We hebben er in de klas over gesproken en ik heb de beslissing moeten nemen dat hij niet meer op de gang kan werken.

Het plannen van activiteiten door leerlingen vraagt meer aandacht. Ik ben daar zelf niet zo sterk in, maar moet we daar wel bewust van zijn. Deze week ga ik met de leerlingen bespreken wat ze nog moeten doen, wat ze daar nog voor nodig hebben en wanneer ze dat gaan doen. Zij moeten zich, net als ik, bewust worden van dat proces.

In groep vier zijn drie leerlingen geïnteresseerd geraakt in het werk van groep vijf. Ik heb hen ook een mindmap- boekje gegeven. Zij zijn nu ook heerlijk aan de slag met zelfstandig leren. Ik vind dat deze vrijheid er moet zijn.

De andere leerlingen werken uit de werkwinkel. Dat gaat prima. Er komen nu wel vragen wanneer er andere taken in de winkel liggen. Ik wilde maandelijks wisselen van taken. Nu ga ik proberen tweewekelijks taken te wisselen. Er blijven een aantal taken in het bestand en er komen nieuwe bij. Ik moet uiteraard bekijken of dit haalbaar is voor mij. Leerlingen namen ineens gezelschapspelletjes mee. Ik begrijp dat het heel leuk is, maar ik wil ook nog de leerschool ben voor leeractiviteiten. Natuurlijk leren leerlingen daar ook van, maar ik blijf de voorkeur geven aan didactische doelstellingen boven de sociale doelstellingen.

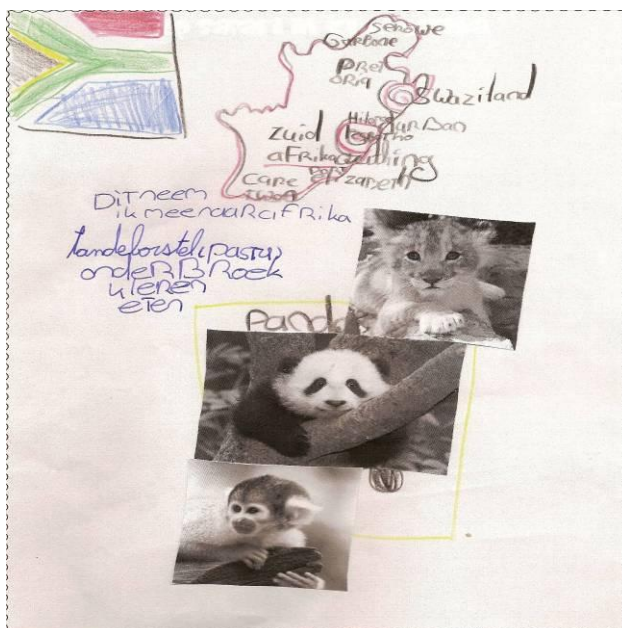
Week 5 - maart 2012

Een leerling vraagt me een telefoontje te mogen plegen naar een boer uit de woonplaats. Na mijn toestemming hiervoor loop ik met hem mee om over te gaan tot actie. Hij belt de boer. Hij vertelt hem bezig te zijn met zelfstandig leren en dat hij het onderwerp 'machines van de boerderij' gekozen heeft. Hij vraagt de boer: "Hoeveel zaad gaat er in jouw blauw met rode zaadmachine?" De boer antwoordt met: "Duizend kilo!" De leerling zegt: "Een ogenblik, ik noteer het even." Hij roept me dichterbij te komen en vertelt enthousiast wat hij te horen heeft gekregen. Wel spreekt hij direct zijn toekomstzorgen uit naar mij. "Hoe duur zou dat zijn en hoeveel akkers kun je daarmee zaaïen?" Ik geef hem de aanzet dat aan de boer te vragen. Het gesprek gaat verder en ik laat de leerling alleen. Hij komt terug in de klas met zijn aantekeningen en vertelt zijn medeleerlingen wat hij nu allemaal al weet..... Hij schrijft de antwoorden in zijn werkboek en zegt beslist: "Hier ga ik een vet werkstuk van maken!"

Ik word helemaal meegezogen in het enthousiasme van leerlingen. Het levert me energie op. Dit is iets dat ik belangrijk vind.

In groep vijf heeft een meisje gekozen voor het thema Afrika. Zij heeft een poster gemaakt met daarop getekend: Zuid Afrika, de vlag, welke dieren er voor komen en wat ze mee zou nemen als ze daar op vakantie zou gaan.

Ik vind het leuk dat leerlingen creatief kunnen zijn in hun denken en de uitwerking van hun producten.

Een ander idee van een leerling is het maken van een stripverhaal over koken. Haar vragenblad staat onder week twee. Met de antwoorden op haar vragen heeft ze een verhaaltje geschreven en getekend en gepresenteerd aan de leerlingen in de groep.

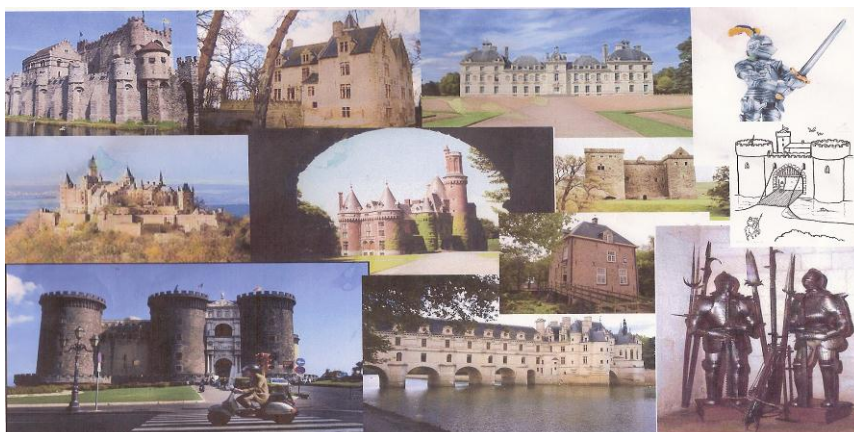

Het plannen, het doorgeven van inhoud, proces en product is een belangrijke fase waar ik meer rekening mee moet houden. Als de leerlingen lekker bezig zijn wil ik de tijd nog wel eens vergeten. Ik neem me voor tijdig te stoppen om zichzelf en hun werkstukken kort te presenteren. Als leerlingen elkaar vragen stellen krijgen zij de kans zichzelf te evalueren en testen.

Week 6 - april 2012

De projecten van leerlingen zijn niet afgerond binnen de onderzoeksperiode. Toch heb ik een helder beeld van zelfstandig leren leren.

Een leerling uit groep vier is bezig met het thema kastelen. Ze heeft er thuis een Fotocollage van gemaakt en deze weer meegenomen naar school. Bijzonder hoe dat leren thuis doorgaat.

Ik heb leerlingen de tijd gegeven om datgene te leren waarin zij geïnteresseerd zijn- het opdoen van leerling -gerichte kennis.

Ze hebben veel tijd gespendeerd aan het achterhalen van antwoorden op allerlei manieren. Ze zijn intrinsiek gemotiveerd en dat vind ik als juf geweldig. De kinderen vinden leren leuk en willen steeds meer leren. Het mindmappen biedt structuur om te leren leren. Je kunt door deze manier van werken steeds nieuwe projecten blijven ontwerpen. Een leven lang leren!

Voorlopig blijf ik doorgaan met de werkwinkel en zelfstandig leren. Ik hoop dat ik de kans krijg mijn collegae een kijkje in mijn praktijk te bieden. Ik vind het bijzonder dit te mogen doen. Ik ben alleen nog niet overtuigd van het feit of ik afstand zou willen doen van de taakbrief. Zelfstandig leren vind ik iets moois om er naast te doen. Ik pleit voor de kwestie van beiden aanbieden.

Onderwijs- wat kun je daarvan genieten! En altijd:

Op zoek naar de juiste mix!